Hjalmar Söderberg

PIEŠINYS TUŠU

istorijėlės

sibi et suis

Žmonės panašūs į vaikus,
žaidžiančius sode
apsuptame aukšta mūro tvora.
Kartkartėmis tvoroje prasiveria vartai,
ir vienas vaikas vis pradingsta už jų.
Tada likusiems sakoma,
kad jį išsivedė į kitą sodą,
didesnį ir gražesnį nei šis;
akimirką vaikai klausosi tylėdami,
o tada vėl leidžiasi žaisti.
Įsivaizduok dabar,
kad vienas berniukas
pasirodo esąs smalsesnis už kitus
ir ropščiasi ant tvoros pažiūrėti,
kur iškeliauja jo draugai...

Hjalmar Söderberg

PIEŠINYS TUŠU

sibi et suis

Hjalmar Söderberg

PIEŠINYS TUŠU

Istorijėlės

Iš švedų kalbos vertė
Agnė Kudirkaitė

Vilnius
Mažasis VYTURYS
2002

UDK 839.7-3
So-27

Knygos leidimą parėmė
Švedijos institutas

© The Estate of Hjalmar Söderberg.
First published by Albert Bonniers Förlag AB, Stockholm
© Vertimas į lietuvių kalbą, Agnė Kudirkaitė, 2002
© Apipavidalinimas, Lilija Tulytė, 2002
© UAB „Mažasis VYTURYS", 2002

ISBN 9955-05-044-6

TURINYS

PIEŠINYS TUŠU / 6
SAPNAS APIE AMŽINYBĘ / 8
KOMUNIJA / 13
KAMINKRĖČIO ŽMONA / 17
KAILINIAI / 26
BAŽNYČIOS PATRIARCHAS PAPINIANUS / 32
VOX POPULI / 37
ŠEŠĖLIS / 41
NYKULYS / 45
PUODELIS ARBATOS / 50
ARTIŠOKAS / 55
TIKRA ISTORIJA / 59
ATLYGIS UŽ NUODĖMĘ / 66
DULKSNA / 71
ISTORIJOS MOKYTOJAS / 75
REGISTRATORIUS / 79
PAJACAS / 82
KOŠMARAS / 87
ŽUDYTI / 91
NIEKIENO ŠUO / 96
Taupaus ir taiklaus žodžio meistras / 100

Vieną balandžio dieną, prieš daugelį metų, kai dar galvojau apie gyvenimo prasmę, nuošalioje gatvėje užėjau į mažutę tabako krautuvėlę nusipirkti cigaro. Išsirinkau tamsų briaunotą *El Zelo*, įsidėjau į futliarą, užmokėjau ir ruošiausi eiti. Bet tą akimirką man šovė mintis parodyti jaunai mergaitei, dirbančiai krautuvėlėje, – iš jos dažnai pirkdavausi cigarus, – nedidelį piešinėlį tušu, kurį atsitiktinai turėjau piniginėje. Buvau gavęs jį iš jauno dailininko, man darbelis atrodė labai gražus.

– Pažvelkite, – tariau ir ištiesiau jai piešinėlį, – kaip jums patinka?

Ji smalsiai ir susidomėjusi paėmė piešinėlį į ranką ir žiūrėjo labai ilgai, labai iš arti. Pavartė vienaip ir kitaip, o iš veido mačiau, kad įtemptai mąsto.

– Na, ir ką jis reiškia? – paklausė galų gale, metusi nekantraujantį žvilgsnį.

Aš kiek nustebau.

– Nieko ypatinga nereiškia, – atsakiau jai. – Tai tik gamtovaizdis. Čia žemė, o, va, čia dangus, o čia kelias... Paprastas kelias...

– Na, tiek aš ir pati matau, – atkirto ji gana nedraugiškai. – Bet noriu sužinoti, ką tai reiškia.

Pasijutau nepatogiai ir nežinojau, ką daryti; niekad nepagalvojau, kad jis turėtų ką nors reikšti. Bet jos įsitikinimas buvo nepalaužiamas; ji nusprendė, kad paveikslėlyje turi būti koks nors „Surask katiną!" Antraip kam jai rodyčiau? Galop ji pakėlė piešinėlį prieš langą, kad persišviestų. Greičiausiai jai kas nors buvo rodęs kokias ypatingas kortas, kurios paprastoje šviesoje vaizduoja devynakę arba vynų valetą, o pakėlus prieš šviesą pasimato kas nors nepadoraus.

Bet jos tyrinėjimai liko be rezultatų. Ji atidavė piešinėlį, o aš pasisukau eiti. Staiga vargšė mergaitė labai išraudo ir prašneko beveik verkdama:

– Gėdykitės, kaip jūs taip galite iš manęs šaipytis. Pati puikiai žinau, kad esu paprasta mergaitė ir neturėjau už ką eiti mokslų; bet dėl to jūs neturite iš manęs juoktis. Kodėl negalite pasakyti, ką reiškia jūsų paveikslėlis?

Ką turėjau atsakyti? Būčiau daug davęs, jei būčiau galėjęs jai pasakyti, ką jis reiškia; bet negalėjau, nes jis juk nieko nereiškė!

Taip, nuo tada praėjo keletas metų. Dabar rūkau kitus cigarus ir perku juos kitoje krautuvėlėje, ir daugiau nebegalvoju apie gyvenimo prasmę; bet ne todėl, kad manyčiau ją radęs.

1897

Kol dar buvau visiškai jaunas, be menkiausios abejonės tikėjau, kad turiu nemarią sielą. Laikiau tai šventa ir brangia dovana, buvau laimingas ir didžiavausi ja.

Dažnai pats sau sakydavau:

– Gyvenimas, kurį gyvenu, yra tamsus ir sumišas sapnas. Kada nors atsibusiu kitame sapne, jis bus arčiau tikrovės ir turės gilesnę prasmę nei šis. Iš to sapno prabusiu trečiame, o vėliau ketvirtame, ir kiekvienas naujas sapnas būsiąs arčiau tiesos nei ankstesnysis. Šis artėjimas prie tiesos esąs gyvenimo prasmė, o ji yra sudėtinga ir gili.

Ir šiame žinojimo džiaugsme, kad savo nemirtingos sielos dėka valdau turtą, kurio nepralošiu žaisdamas ir kurio niekas neišieškos už skolas, gyvenau plačiai, tarsi kunigaikštis, švaistydamas ką turėjau ir ko neturėjau.

Tačiau vieną vakarą kartu su keletu savo bendrų lankiausi didelėje salėje, žiburiuojančioje auksu ir elektros šviesomis, kur iš plyšių grindyse kilo puvimo tvaikas. Ten ant pakylos šoko dvi jaunos mergaitės išdažytais veidais ir viena sena moteris gipsu užglaistytomis raukšlėmis, joms akompanavo orkestro gausmas, paskatinan-

tys vyrų šūkaliojimai ir dūžtančių taurių skambesys. Mes stebėjome šias moteris, daug gėrėme ir kalbėjome apie sielos nemarumą.

– Kvailystė manyti, – tarė vienas mano bendrų, vyresnis už mane, – kad turėti nemirtingą sielą būtų laimė. Pažiūrėkit į tą nukaršusią senę, kur antai šoka, jai dreba galva ir rankos, vos tik ji akimirkai sustoja. Iš karto matai, kad ji piktavalė, girta ir absoliučiai bevertė, ir kad su kiekviena diena tai reiškiasi vis stipriau ir stipriau. Argi nėra vertas pajuokos tikėjimas, kad ji turi nemirtingą sielą! Bet viskas lygiai taip pat galioja ir tau, ir man, ir mums visiems. Koks nevykęs pokštas būtų suteikti mums amžinybę!

– Tavo žodžiuose nesmagiausia man ne tai, – atsakiau, – kad tu neigi sielos nemarumą, o tai, kad neigdamas jauti malonumą. Žmonės panašūs į vaikus, žaidžiančius sode, apsuptame aukšta mūro tvora. Kartkartėmis tvoroje prasiveria vartai, ir vienas vaikas vis pradingsta už jų. Tada likusiems sakoma, kad jį išsivedė į kitą sodą, didesnį ir gražesnį nei šis; akimirką vaikai klausosi tylėdami, o tada vėl leidžiasi žaisti. Įsivaizduok dabar, kad vienas berniukas pasirodo esąs smalsesnis už kitus ir ropščiasi ant tvoros pažiūrėti, kur iškeliauja draugai; nulipęs pasakoja kitiems, ką matęs: anapus tvoros sėdi milžinas, jis suvalgo išvestus vaikus. Ir juos visus vieną po kito išves pro vartus! Tu esi tas berniukas, Martinai; ir man atrodai neapsakomas mulkis, kad pasakoji tai, ką tariesi matęs, ne apimtas

nevilties, bet didžiuodamasis ir džiaugdamasis, kad žinai daugiau už kitus.

– Ta jaunesnioji mergaitė labai graži, – atsakė Martinas.

– Yra siaubinga sunykti, ir taip pat siaubinga negalėti sunykti, – tarė kitas mano draugų.

Martinas pratęsė jo mintį:

– Taip, būtų gerai rasti trečią kelią. Susijuosk ir eik ieškoti geometrinio vidurkio tarp laiko ir amžinybės. Kas jį suras, galės įkurti naują religiją, nes tada jo valioje bus geriausias masalas, kokio dar nėra turėjęs joks žmonių žvejys.

Orkestras baigė su trenksmu. Salės auksas per tabako dūmus žibėjo blyškiau, o iš grindų plyšių tebesklido puvėsių tvaikas.

Mes pakilome ir išsiskirstėme kas sau. Aš ilgai klaidžiojau gatvėmis, įsukdamas į visai nepažįstamas gatves, kurių ir vėliau niekad nebemačiau, – keistai apleistas ir tuščias gatves, regėjos, namų eilės jose prasiskiria duodamos man kelią, kur bepasisukčiau, o paskui vėl susiglaudžia man už nugaros. Nežinojau, kur esu, kol staiga neatsidūriau priešais savo namo duris. Jos buvo plačiai atvertos. Įėjau pro duris ir pakilau laiptais. Sustojau prie lango laiptinėje ir pažvelgiau į mėnulį; nebuvau atkreipęs dėmesio, kad šįvakar mėnesiena.

Bet niekada nei prieš tai, nei po to nemačiau tokio mėnulio. Negalėjai pasakyti, kad jis šviečia. Jis buvo

pelenų pilkumo, blyškus ir nenatūraliai didelis. Aš ilgai stovėjau spoksodamas į šį mėnulį, nors buvau siaubingai pavargęs ir troškau miego.

Gyvenau ketvirtame aukšte. Užlipęs du aukštus dėkojau Dievui, kad liko tik vienas. Bet užkopus likusiais laiptais man toptelėjo, kad laiptų aikštelė ne tamsi, kaip būdavo paprastai, o apšviesta silpna šviesa, kaip ir kitos laiptų aikštelės, kurias per laiptinės langus pasiekdavo mėnesiena. Tačiau šiame name buvo tik trys laiptu maršai, neskaičiuojant laiptų į palėpę; todėl viršutinė laiptų aikštelė visuomet būdavo tamsi.

– Durys į palėpę atidarytos, – tariau sau. – Šviesa sklinda iš palėpės. Koks nedovanotinas tarnų aplaidumas palikti atviras duris, taip į palėpę gali patekti vagys.

Bet durų į palėpę ten nebuvo. Buvo tiesiog paprasti laiptai, kaip ir kitur.

Taigi aš blogai suskaičiavau; man liko užlipti dar vieną aukštą.

Bet kai užlipau ir pasiekiau kitą laiptų aikštelę, turėjau tvardytis, kad neimčiau garsiai rėkti. Ir šita aikštelė buvo šviesi, ir čia nebuvo pravirų durų į palėpę, tik dar vieni laiptai vedė aukštyn, kaip ir pirma. O pro laiptinės langą į vidų švietė mėnulis, pelenų pilkumo, nenatūraliai didelis ir beribis.

Aš puoliau laiptais aukštyn. Nebegalėjau daugiau galvoti. Šlitinėdamas užlėkiau dar vieną aukštą ir dar vieną; daugiau nebeskaičiavau.

Norėjau šaukti, norėjau prižadinti šitą užkerėtą namą ir pamatyti žmones šalia savęs; bet mano gerklė buvo užveržta.

Staiga man toptelėjo mintis paskaityti pavardes lentelėse ant durų. Kas tai per žmonės, galintys gyventi šitame Babelio bokšte? Mėnesiena buvo per silpna, aš užbrėžiau degtuką ir prikišau jį prie pat vario lentelės.

Perskaičiau vardą ir pavardę savo draugo, jau mirusio.

Tada atsilaisvino mano gerklę varžę saitai ir aš ėmiau rėkti:

– Gelbėkit! Gelbėkit! Gelbėkit!

*

Šitas šauksmas buvo mano išsivadavimas, nes pažadino iš siaubingo sapno apie amžinybę.

1897

KOMUNIJA

Tai įvyko beveik mano vaikystėje.

Buvo vėjuotas rudens vakaras, plaukiau vienu salyno laivu. Mes dar nebuvome išsikėlę iš kaimo, aš keliaudavau į mokyklą ir atgal. Kaip visada tinginiavau, tad turėjau būti egzaminuojamas iš kelių dalykų, kad mane galėtų perkelti į aukštesnę klasę.

Temstant vaikštinėjau šen ten deniu, pasistatęs apykaklę ir susikišęs rankas į švarko kišenes, ir mąsčiau apie savo nesėkmes mokykloje. Buvau beveik tikras, kad liksiu antriems metams. Persilenkęs per turėklus ir pažiūrėjęs, kaip šniokščia balti purslai ir kaip bakborto žibintai meta žaižaruojančius žalius atspindžius juodame vandenyje, pajutau pagundą šokti per bortą. Tada bent matematikos mokytojas pasigailėtų dėl savo smulkmeniškumo – tada, kai jau bus vėlu...

Bet pamažu lauke pasidarė šalta, ir kai pasijutau pakankamai sužvarbęs, nusileidau į rūkomąją kajutę.

Man rodos, kad dar teberegiu jos šiltą ir jaukų interjerą, kuris pasitiko mano žvilgsnį pradarius duris. Uždegta lempa palubėje lėtai siūbavo pirmyn atgal tarsi švytuoklė. Ant stalo garavo keturi viskio punšai; rūko

keturi cigarai, ir keturi ponai pasakojo nešvankias istorijas. Visus juos pažinau, tai buvo kaimynai iš vasarvietės; bendrovės direktorius, senas pastorius, žinomas aktorius ir galanterininkas. Mandagiai nusilenkiau ir atsisėdau kampe. Be abejo, neaiški nuojauta man sakė, kad mano buvimas čia gali pasirodyti nepageidautinas; tačiau, antra vertus, juk būtų per daug norėti, kad eičiau šalti į vėją, kai kajutėje tiek daug vietos. Be to, žinojau, kad reikalui esant puikiai galiu prisidėti prie linksmybės.

Keturi ponai su tam tikru šaltumu pažvairavo į mane ir stojo pauzė.

Tada turėjau šešiolika metų, buvau ką tik po konfirmacijos. Man yra sakę, kad tuo laiku mano išvaizda buvusi švelni ir nekalta.

Tačiau pauzė netruko ilgai. Keletas gurkšnių iš taurių, keletas cigaro dūmų, ir pokalbis vėl įsivažiavo. Tik viena savotiška aplinkybė atkreipė mano dėmesį: visas istorijas, čia pasakojamas, buvau girdėjęs daugybę kartų, ir man jos regėjosi ganėtinai negudrios. Nešvankios istorijos, kaip žinia, gali būti skirstomos į dvi rūšis: vienos kalba apie virškinimo procesą ir su juo susijusias aplinkybes, tuo tarpu kitos, kurių kursas nepalyginamai aukštesnis, glaudžiai sukasi apie moteris. Pirmąsias mes su moksladraugiais jau seniai išaugom; juo labiau stebėjausi išgirdęs, jog šie brandūs ponai jomis gyvai susidomėję, o antroji, kur kas įdomesnė rūšis, tyliai apeinama. To negalėjau suprasti.

Gal tai koks išties nebūtinas atsižvelgimas į mane? Nereikia net sakyti, kaip toks įtarimas mane papiktino. Smagi nuotaika kajutėje persidavė ir man. Pasidariau aktyvus ir ryžtingai ėmiausi nutraukti tokius vaikiškumus.

– Klausykit, dėde, – ilgai nesvarstęs įsiterpiau visiems nutilus po vienos istorijos, tokios nekaltos, kad iš jos juokėsi tik pastorius, – ar atsimenat tą istoriją, kurią užvakar pasakojo kapitonas?

„Dėdė" buvo bendrovės direktorius; mano tėvo draugas.

Ir nesuglumdamas tęsiau:

– Nieko linksmesnio gyvenime nesu girdėjęs. Dėdė galėtumėt papasakoti.

Keturios poros apstulbusių akių nukrypo į mane ir stojo nejauki tyla. Jau gailėjausi savo skubotos drąsos.

Bendrovės direktorius pralaužė ledą atsargiu dviprasmišku kikenimu, kuris tebuvo silpnas aidas griausmo, nuvilnijusio prieš porą dienų, kai kapitonas tą istoriją papasakojo.

– Chi chi, na, ten nieko gero...

Ir pradėjo pasakoti. Istorija buvo labai riebi, kalba ėjo apie moterį.

Žymusis aktorius iš pradžių slėpė savo jausmus po įprastine garbaus rimtumo kauke, tačiau galanterininkas, senas ožys, nuodėmėse ir pražilęs, slapčiomis mane stebėjo su tam tikru susidomėjimu, kuriame buvo justi ir padidėjusi pagarba mano asmeniui.

Bet kai anekdotas ėmė krypti įtartina linkme, staiga įsikišo pastorius, geranoriškas senas žmogus romia vaikiška išraiška lygiai nuskustame senutės veide:

– Atleisk, broli, kad pertraukiu, bet, – čia jis truputi pasisuko, kad žodžius galėtų adresuoti man, – kiek, tiesą sakant, šiam jaunuoliui metų? Ar jis jau ėjo prie Viešpaties šven... prie komunijos?

Pajutau, kad tapau visiškai raudonas. Buvau pamiršęs, kad draugijoje yra pastorius.

– Ta-aip, – beveik negirdimai sumiksėjau. – Buvau konfirmuotas praėjusią žiemą.

– Šit kaip, – atsakė senasis pastorius, lėtai maišydamas punšą taurėje. Ir nepakeldamas akių pridėjo balsu, kurį keturiasdešimties metų tarnystė tarpininkaujant Dievui ir žmonėms paženklino minkštu supratingumo ir santūrumo tonu:

– Tęsk, brangus broli. Atsiprašau, kad pertraukiau.

1897

KAMINKRĖČIO ŽMONA

Tai žiauri ir liūdna istorija. Vaikystėje girdėjau ją pasakojant ne vieną kartą, jį kėlė man nusistebėjimą ir šiurpulius.

Vieno akligatvio gilumoje stovi senas miestelėno namas lygiu pilku fasadu. Per didelę apvalią vartų arką be dėmesį atkreipiančių puošmenų – na, metai ten yra, gal dar pora vaisių girliandų, – patenki į ankštą kiemą, išgrįstą netašytais akmenimis, tarsi į juodą, akmenimis grįstą šulinį, kaip ir daugybėje kitų vietų, kur saulė niekados nepatenka. Sena liepa apkapotomis šakomis, pajuodusia žieve ir nuo senumo išretėjusiu vainiku auga viename kampe; ji sena kaip ir namas, gal dar senesnė, ir visada yra pageidaujamas prieglobstis kiemo vaikams ir katėms.

Kadaise tai buvo kaminkrėčio Vetzmano kiemas.

Kaminkrėtys Vetzmanas buvęs gan sukalbamas seniokas. Gyvenime jam pasisekė ir jis sukaupė pakankamai didelį turtą. Būdavęs geras skurdžiams, atšiaurus savo padėjėjams – taip buvo įprasta ir, matyt, reikalinga, – ir kiekvieną vakarą užeigoje gerdavęs punšą; mat namie jam būdavę nuobodu.

Jo žmona irgi buvo atšiauri padėjėjams, bet ji nebūdavo gera ir skurdžiams ar kam nors kitiems. Ji tarnavusi samdine kaminkrėčio Vetzmano namuose iki tapdama antrąja jo žmona. Tais laikais Pavydas ir Gašlumas jos prigimčiai buvo artimiausi iš septynių didžiųjų nuodėmių; dabar tai buvo Piktumas ir Puikybė.

Ji buvo aukšta ir tvirtai surėsta, jaunystėje buvusi graži.

Sūnus Fredrikas buvo liaunas ir išblyškęs. Gimęs iš pirmosios santuokos, ir žmonės sakė, kad jis panašus į savo motiną. Turėjo gerą galvą, jautrią sielą ir ruošėsi būti pastorium. Vos tik tapęs studentu, sunkiai ir ilgam apsirgo ir pragulėjo lovoje visą žiemą.

Kieme viename fligelyje gyveno tarnaitė su savo dukra Magda. Tikrai, ar jos vardas buvo Magda? Nežinau, bet visuomet ją pats sau taip vadindavau, kai būdamas vaikas girdėdavau senuosius pasakojant apie ją žiemos vakarais, temstant; tada įsivaizduodavau matąs mažą blyškų ir nedrąsų vaiko veidelį, vešlius šviesius plaukus ir labai raudonas lūpas. Jai buvo penkiolika metų, ką tik konfirmuota. Gal dėl to „konfirmavimo" aš ją visuomet įsivaizdavau rimtą ir tylią, kaip tas jaunas mergaites, kurias sekmadieniais matydavau bažnyčioje, ir visuomet apsirengusią ilga glotnia juoda suknele.

Kai studentas pavasarėjant ėmė taisytis, tarnaitės dukra jo pageidavimu turėdavusi po kokią valandėlę popietėmis skaityti garsiai atsisėdusi prie lovos.

Poniai Vetzman tai nepatiko. Ji bijojo, kad užsimegs draugystė. Kai dėl jos, tai posūnis galįs įsimylėti ką tik norįs, galįs ir susižadėti, tai ne jos reikalas; bet tik ne su tarnaitės dukterimi! Ji nenuleido įtaraus žvilgsnio nuo Magdos, bet su pageidavimu turėjo sutikti. Ligonį juk reikia kaip nors prablaškyti; o gydytojas buvo uždraudęs jam skaityti gulint, nes jo silpnos akys ir įtampa joms kenkia.

Taigi ji sėdėdavo prie ligonio lovos, skaitydama iš religinių ir pasaulietinių knygų; studentas gulėdavo išsekęs ir išblyškęs, klausydamas jos balso, žiūrėdamas į ją ir ja gėrėdamasis.

Jos tokia raudona burna.

Jie buvo beveik bendraamžiai – jam buvę ne daugiau kaip septyniolika ar aštuoniolika – ir daugybę kartų žaidė būdami vaikai. Greitai jie pradėjo atverti viens kitam širdį.

Ponia Vetzman kuo dažniau sugalvodavo kokį nors reikalą įeiti į ligonio kambarį patikrinti, kas ir kaip. Abu vaikai turėjo tai pastebėti ir pasisaugoti; bet žmogus ne visuomet elgiesi taip, kaip turėtum. Vieną dieną, kai ji atsargiai be garso pravėrė duris, pamatė štai ką: Magda buvo pakilusi nuo savo kėdės, pastatytos kiek atokiau nuo lovos, ir stovėjo pasilenkusi virš galvūgalio, rankomis apglėbusi jaunojo vyro kaklą. Jis buvo pusiau pakilęs remdamasis alkūne į pagalvę ir plona ranka glostė jai plaukus, ir abu gyvai bučiavosi. Protarpiais šnibždėdavo pavienius bereikšmius žodžius.

Kaminkrėčio žmona patapo tamsiai raudona. Tuo pačiu metu negalėjo susilaikyti nesidžiaugusi: na, argi viskas neįvyko kaip tik taip, kaip ji žinojo įvyksiant! Tačiau dabar viskam galas. Pyktis ir Puikybė sukilo, išvešėjo ir švietė per jos odą ir iš žaižaruojančių akių; ir kas žino – jai taip stovint tyliai nepastebėtai ir stebint abu jaunuosius, nematančius ir negirdinčius nieko, tik vienas kitą – kas žino, ar paslapčia ir Pavydas su Gašlumu neišlindo iš savo slaptaviečių ir neužkliudė kiekvienas savo slaptos stygos jos sieloje.

Ji neilgai tvardėsi, sparčiai žengė prie lovos, čiupo mergaitę už laibo riešo savo geležine ranka, pavadino ją niekinančiu vardu ir išmetė pro duris palydėdama bjauriausiais žodžiais. Vėliau, klausantis susidomėjusiems tarnams ir padėjėjams, davė svarią ir tulžingą priesaiką, kad jei ta nupiepusi mergiotė dar kartą drįs įkelti koją per slenkstį, jos užpakalį išraižys tiek kirčių, kad ji keturiolika dienų nė pirštelio negalėsianti pajudinti.

Niekas nė neabejojo, kad ji ketina laikytis savo žodžio.

Ligonis savo pamotei neišsakė jokių priekaištų. Kiekvieną kartą jai einant per kambarį nusisukdavo veidu į sieną; jis nenorėjo jos matyti nei su ja kalbėti po poelgio su Magda. Bet kartą tėvui pokalbyje prie keturių akių jis pasisakė negalėsiąs gyventi, jei Magda netapsianti jo nuotaka. Senasis kaminų kuopėjas nustebo ir pasipiktino, bet nedrįso tuoj pat rimtai priešintis: sūnus

buvo vienintelis žmogus, kurį jis mylėjo ir kuris jam atsilygindavo švelnumu, ir mintis prarasti jį atrodė nepakeliama.

Reikalą jis atidėjo ateičiai ir rūpesčiu pasidalijo su žmona.

Kaip galėčiau nupasakoti, kas vyko toliau? Skamba tarsi piktas sapnas ar pasaka, sugalvota šiurpinti vaikams, kai jie neklauso, tačiau visgi yra tiesa.

Tai bus įvykę vieną gegužės šeštadienio vakarą.

Kiemas skendėja tyloj, tyli ir gatvė. Gal kas nors niūniuoja dainelę už virtuvės lango, gal kur skersgatvyje žaidžia vaikai... Ligonis vienas savo kambaryje. Jis skaičiuoja ketvirčius ir minutes. Dabar lauke pavasaris. Greit vasara. Ar jis taip ir nebepakils iš savo patalo, niekad daugiau nebegirdės aidinčio ir klegančio miško, niekad kaip anksčiau nebegalės dienos matuoti darbu ir poilsio valandomis? Ir Magda... Kad nors nuolat neregėtų jos veido su laukiniu išgąsčiu akyse, kuris pasirodė, kai pamotė sugriebė ją už riešo. Jai nieko nereikia bijoti. Juk neišdrįs toji pikta moteris jai iš tiesų padaryti ką nors bloga žinodama, kad jis išsirinko ją savo nuotaka.

Taip jis guli svajodamas, tai būdraudamas, tai snausdamas, ir vyzdžiais geria saulės spindulio šviesą nuo baltų durų; kai užmerkia akis, priešais išplaukia nuodingų žalių salų archipelagas, apsuptas rašalo juodumo vandenyno. Jam užsimerkus žalia pasidaro mėlyna, juoda

nušviesėja į melsvai rausvą su nelygiais tamsiais pakraščiais, ir viskas pajuoduoja...

Jis jaučia, kaip lengva ranka perbraukia jam per kaktą, ir pašoka lovoje.

Tai Magda. Magda stovi priešais jį, maža ir trapi, šypsančia raudona burna, jam ant antklodės padeda pavasario gėlių puokštelę. Plukės ir uolaskėlės, žibuoklės.

Ar tai tiesa, ar tai tikrai ji?

– Kaip tu išdrįsai? – šnibžda jis.

– Tavo pamotės nėra, – sako ji tada. – Aš ką tik mačiau ją išeinant, persirengusią gerais drabužiais. Girdėjau, kad ji susiruoše į Sioderį, tad tikrai greit negrįš. Tada įsmukau laiptais aukštyn ir – pas tave.

Ji lieka ilgam, pasakoja apie mišką, kur vaikščiojusi viena, klausiusis paukščių ir skynusi pavasario gėles jam, savo mylimam. Ir jie bučiuojasi kaskart, kai tik įmanoma, glamonėjasi kaip du vaikai ir abu laimingi, o valandos bėga, saulės spindulys ant baltų durų darosi liepsnos geltonumo, raudonas, nublykšta ir išnyksta.

– Tau tikriausiai reiktų eiti, – sako Fredrikas. – Ji gali greitai grįžti. Ką aš darysiu, jei sugalvos mušti tave, esu gulintis silpnas ligonis ir man svaigsta galva vos atsistojus iš lovos. Tau reikėtų eiti!

– Aš nebijau, – atsako Magda.

Nes ji nori aiškiai parodyti, kad ji myli ir kad sutinka kentėti savo meilės vardan.

Ir tik leidžiantis sutemoms ji pabučiuoja jį paskutinį kartą ir ištykina iš namo. Kieme sustoja minutėlei ir

žiūri aukštyn į tą langą, kur jis vienišas guli baltoje lovoje su jos uolaskėlėm ir žibuoklėm ant paklodės.

Kai apsisuka eiti į savo mažąjį kambarėlį fligelyje, akis akin susiduria su ponia Vetzman ir tyliai aikteli.

Kieme nė gyvos dvasios, nieko kito, tik juodvi. Sutemos, aplink tuščiais, tamsiais langais žvelgiančios sienos, o savo kampe suvirpa senoji liepa.

– Tu buvai viršuje, – sako kaminkrėčio žmona.

Būdamas vaikas visada maniau, kad tai sakydama ji šypsojosi, ir kad tamsoje jos balti dantys švytėjo lygiai taip pat, kaip jos vyro gizelių.

– Taip, aš buvau pas jį, – galbūt tada atsakiusi Magda, iš baimės balta kaip kreida, bet užsispyrusi ir tiesi.

Kas buvo toliau? Niekas tikrai nežino, bet greičiausiai sekė vaikymasis po kiemą. Prie senosios liepos šaknų mergaitė suklupo ir pargriuvo. Ji bijojo šauktis pagalbos, kad ligonis negirdėtų; o ir kas būtų padėjęs? Jos motina buvo darbe. Įtūžusi moteris puolė ją; rankose atsirado įnagis – šluotkotis ar kas panašaus – ir smūgiai krito vienas po kito. Keli prislopinti šūksniai iš mirties baimės gniaužiamos gerklės, ir daugiau nieko.

Pora kaminkrėčio padėjėjų, ką tik parėjusių namo, stovėjo tamsioje tarpuvartėje ir žiūrėjo; padėti vaikui jie nepajudino nė pirštelio. Galbūt nedrįso; o galbūt juos sulaikė neaiški viltis kartą išvysti šeimininkę išvežamą kalinių vežimu.

Kai pasinaudojusi savo šeimininkės teise ponia Vetzman įėjo į vidų, – nes ji tikriausiai instinktyviai jautė

neabejotinai turinti šeimininkės teisę visiems, kam tik galėjo ir norėjo ją demonstruoti, – laiptuose užkliuvo už kažko minkšto. Ji pašaukė tarnaitę šviesos, nes viršuje buvo visiškai tamsu. Tai buvo Fredrikas. Jis išgirdo silpnus šauksmus, šoko iš lovos ir puolė lauk, o laiptuose krito.

*

Magda dar pagyveno tris dienas.

Kaminkrėtys Vetzmanas sumokėjo tam tikrą sumą tarnaitei, jos motinai, ir jokio teismo dėl įvykio nebuvo. Tačiau senyvąjį vyriškį tai skaudžiai palietė. Daugiau nebevaikščiojo į užeigą gerti punšo, dažniausiai sėdėdavo namuose oda aptrauktoje kėdėje ir skiemuo po skiemens skaitė seną Bibliją. Sunyko, tapo tylus ir keistas, ir nepraėjus nė metams mirė.

Sūnus Fredrikas pamažu pasveiko; bet taip ir nebaigė pastoriaus mokslų, nes pasidarė silpnesnės nuovokos ir proto. Ji dažnai matydavo einantį su gėlėmis prie Magdos kapo; eidavo palinkęs į priekį ir labai paskubom, taip, beveik bėgte bėgo, lyg turėtų sutvarkyti daugybę būtinų reikalų, ir dar po pažasčia nešdavosi porą knygų. Galop liko visiškai silpnaprotis.

O kaminkrėčio žmona? Regis, ji buvusi stiprios prigimties. Būna žmonių, kurie iš tiesų nėra be sąžinės, bet kuriems patiems niekada neateis į galvą, kad jie ką nors padarė ne taip. Pasitaiko, kad vyriškis su švarku blizgančiomis sagomis uždeda jiems ranka ant peties ir

paprašo eiti kartu: tada sąžinė prabunda. Tačiau pas ponią Vetzman niekas neatėjo. Savo posūnį ji įtaisė specialioje įstaigoje, kai namuose su juo pasidarė per sunku, ir gedėjo savo vyro, kaip padorumas ir papročiai reikalauja, o paskui ištekėjo iš naujo. Vestuvių dieną važiuodama į bažnyčią buvo apsivilkusi violetinį šilko megztinį su aukso apkraštavimais ir atrodė „kaip išsipuščiusi pamėklė" – taip teigė mano močiutė, sėdėjusi prie lango priešais esančiame name ir, perversdama lapą savo postilėje, regėjusi visą iškilmę.

1895

KAILINIAI

Tais metais žiema buvo šalta. Žmonės nuo šalčio susitraukė ir sumažėjo, išskyrus tuos, kurie turėjo kailinius.

Apskrities teisėjas Richartas turėjo storus kailinius. Galima beveik sakyti, kad jam priklausė juos turėti pagal pareigas, mat jis buvo visiškai naujos bendrovės direktorius. O jo senas draugas daktaras Henkas kailinių neturėjo: vietoj to turėjo gražią žmoną ir tris vaikus. Daktaras Henkas buvo liesas ir išblyškęs. Kai kurie žmonės nuo vedybinio gyvenimo sustorėja, kiti sulysta. Daktaras Henkas sulyso; atėjo Kūčios.

– Šiemet man buvo prasti metai, – Kūčių dieną apie trečią valandą pasakė daktaras Henkas pats sau. Pasakė leidžiantis vakaro sutemoms, eidamas pas savo seną draugą Joną Richartą skolintis pinigų. – Man buvo labai prasti metai. Mano sveikata pašlijo, tiesa sakant, jos jau nebeturiu. O mano pacientai atkuto, beveik visi; dabar visai retai juos matau. Tikriausiai greitai mirsiu. Taip galvoja ir mano žmona, aš tai pastebėjau. Jei taip, būtų pageidautina, kad tai įvyktų prieš sausio pabaigą, kai reikia mokėti tą prakeiktą gyvybės draudimo įmoką.

Kai jo mintys pasiekė šią vietą, jis pats buvo ties Vyriausybės ir Uosto gatvių kampu. Eidamas per sankryžą ir ketindamas toliau leistis Vyriausybės gatve žemyn, slystelėjo ant išvažinėtos rogių provėžos ir pargriuvo, o tą pačią akimirką visų greičiu atlėkė rogės. Vežėjas nusikeikė, o arklys instinktyviai pasuko į šalį, bet daktarui Henkui vis tiek kliuvo į petį su viena pavaža, o varžtas ar vinis, ar kažkas panašaus užkabino jo paltą ir išplėšė didelę skylę. Aplink susirinko žmonės. Policijos konsteblis padėjo atsistoti, jauna mergaitė nubraukė nuo jo sniegą, sena moteriškė gestikuliavo prie jo sudraskyto palto, leisdama suprasti, kad sulopytų jį čia pat, jei tik galėtų, princas iš karališkosios šeimos, atsitiktinai ėjęs pro šalį, pakėlė jo kepurę ir uždėjo ant galvos, ir viskas vėl buvo tvarkoj, išskyrus paltą.

– Velniai griebtų, kaip tu atrodai, Gustavai, – tarė apskrities teisėjas Richartas, kai Henkas užlipo į jo kontorą.

– Taip, mane partrenkė, – atsakė Henkas.

– Panašu į tave, – pasakė Richartas ir geraširdiškai nusijuokė. – Bet negali taip eiti namo. Mielai paskolinsiu tau kailinius ir pasiųsiu berniuką namo, kad man atneštų paltą.

– Ačiū, – padėkojo daktaras Henkas.

O pasiskolinęs šimtą kronų, kurių jam reikėjo, pridūrė:

– Taigi, laukiame tavęs vakarienės.

Richartas buvo nevedęs ir Kūčias praleisdavo su Henkais.

*

Einant namo Henko nuotaika buvo gera kaip jau seniai nėra buvę.

– Tai vis dėl kailinių, – sakė jis pats sau. – Jei būčiau buvęs išmintingas, senų seniausiai būčiau pasirūpinęs kailinius kreditan. Tai būtų sustiprinę mano pasitikėjimą savimi ir pakėlę žmonių akyse. Negali mokėti tokio mažo honoraro gydytojui su kailiniais kaip kad gydytojui su paprastu paltu nutrintomis kilpomis. Liūdna, kad nepagalvojau apie tai anksčiau. Dabar jau per vėlu.

Jis paėjėjo Karališkuoju parku. Jau buvo tamsu, vėl pradėjo snigti, o sutikti pažįstami jo neatpažino.

– O, beje, kas žino, ar per vėlu? – tęsė Henkas pats sau. – Aš dar nesu senas, o dėl savo sveikatos gal apsirinku. Esu neturtingas kaip maža laputė miške; bet dar neseniai ir Jonas Richartas toks buvo. Mano žmona pastaruoju metu man šalta ir nedraugiška. Ji tikrai vėl mane pamiltų, jei galėčiau uždirbti daugiau pinigų ir vaikščiočiau apsivilkęs kailiniais. Man pasirodė, kad Jonui įsitaisius kailinius ji ėmė mėgti jį labiau nei iki tol. Aišku, ir būdama jauna mergaitė ji buvo juo truputį susižavėjusi; bet jis niekad jai nesipiršo, atvirkščiai, jis sakė jai ir kitiems žmonėms, kad niekad nesiryžtų vesti be dešimties tūkstančių per metus. O aš ryžausi; Elena buvo neturtinga mergaitė ir labai norėjo ištekėti. Nemanau, kad ji mane mylėjo tokia meile, kad norėdamas būčiau galėjęs ją suvilioti. Bet juk to aš nė nenorė-

jau; kaip būčiau galėjęs svajoti apie tokią meilę? To nebuvo nuo tada, kai man suėjo šešiolika ir aš pirmą kartą operoje žiūrėjau Faustą, dainuojamą Arnoldsono. Bet vis tiek esu tikras, kad ji mylėjo mane kurį laiką po vedybų; tokiuose dalykuose neapsirinkama. Kodėl tai negalėtų įvykti dar kartą? Mums susituokus ji vis kaip nors įgeldavo Jonui, vos tik jie susitikdavo. O vėliau jis įkūrė bendrovę ir kartais pakviesdavo mus į teatrą ir įsigijo kailinius. Ir laikui bėgant mano žmonai pabodo jam gelti.

*

Iki vakarienės Henkas turėjo atlikti dar keletą reikalų. Jau buvo pusė šešių, kai jis grįžo apsikrovęs pirkiniais. Kairį petį labai maudė; šiaip niekas jam neprimine priešpiečio nelaimės, tik kailiniai.

– Bus smagu pamatyti, kokia miną nutaisys žmona, pamačiusi mane su kailiniais, – tarė sau daktaras Henkas.

Prieškambaris buvo visiškai tamsus; lempa čia niekada nedegdavo, tik priimant svečius.

„Girdžiu ją salone, – galvojo daktaras Henkas. – Ji eina lengvai kaip mažas paukštelis. Keista, kad iki šiol mano širdį užlieja šiluma kas kartą, išgirdus jos žingsnius gretimame kambaryje."

Daktaras Henkas teisingai numanė, kad jam apsirengus kailiniais žmona pasitiks ji meiliau nei paprastai. Ji pritykino ir prisiglaudė prie jo tamsiausiame

prieškambario kampe, apsivijo rankomis kaklą ir pabučiavo karštai ir nuoširdžiai. Tada įkniaubė galvą į kailinę jo apykaklę ir pašnibždėjo:

– Gustavo dar nėra namie.

– Jau, – atsakė daktaras Henkas kiek virpančiu balsu, abiem rankom glostydamas jos plaukus, – jis jau namie.

*

Daktaro Henko darbo kambaryje smarkiai liepsnojo židinys. Ant stalo stovėjo viskis ir vanduo.

Apylinkės teisėjas Richartas gulėjo išsitiesęs dideliame oda aptrauktame krėsle ir rūkė cigarą. Daktaras Henkas sėdėjo susigūžęs sofos kampe. Durys į saloną buvo atviros, ten ponia Henk su vaikais degė žvakutes ant Kalėdų eglutės.

Vakarienė praėjo labai tyliai. Tik vaikai linksminosi, čiauškėjo ir kalbėjo pertraukdami viens kitą.

– Tu nieko nesakai, senas drauguži, – tarė Richartas. – Gal mąstai apie savo suplėšytą paltą?

– Ne, – atsakė Henkas. – Greičiau apie kailinius.

Kelios minutės tylos, ir jis tęsė:

– Galvoju ir apie kitą dalyką. Galvoju, kad tai paskutinės Kalėdos, kurias mes švenčiame kartu. Esu gydytojas ir žinau, kad man nebedaug liko dienų. Dabar žinau tai visiškai aiškiai. Todėl noriu tau padėkoti už draugiškumą, kurį pastaruoju metu parodei man ir mano žmonai.

– A, tu klysti, – sumurmėjo Richartas, žiūrėdamas pro šalį.

– Ne, – atsakė Henkas, – aš neklystu. Dar noriu padėkoti, kad paskolinai man savo kailinius. Jie suteikė man paskutines šio gyvenimo laimės sekundes.

1897

BAŽNYČIOS PATRIARCHAS PAPINIANUS

Kartą buvau išvykęs kelionėn. Mačiau upes, kalvas ir kalnus, nepanašius į mūsiškius. Mačiau daugelį miestų, tarp jų ir Paryžių.

Paryžius gyvas ir gražus miestas. Vyrai mandagūs ir paslaugūs, išskyrus vežikus. Moterys gražios ir godžios. Eifelio bokštas trijų šimtų metrų aukščio, tačiau skardinės viešųjų patogumų sienelės daug žemesnės nei pas mus. Omnibusai panašūs į didelius namus, dažniausiai pakinkyti trim baltais arkliais; tačiau jais važiuoti negali, nes visuomet prisikimšę žmonių. Vieną vakarą toks omnibusas manęs vos nepervažiavo bulvare, aš paskutinę akimirką išsigelbėjau užšokęs ant laiptelio po didele riesta elektrine lempa. Ant to paties laiptelio stovėjo dvasininkas ilga juoda sutana ir žema skrybėle plačiais bryliais; po pažasčia laikė medvilninį skėtį. Jo veido negalėjau matyti, jį visiškai dengė skrybėlė.

– Reikia pasakyti, kad laimingai baigėsi, pone, – tarė jis draugiškai.

– Taip, pone, – atsakiau.

Jis, kaip ir aš, stovėjo laukdamas progos pereiti į priešingą šaligatvį. Omnibusai ir brikutės važiavo ne-

pertraukiama eile, kuri, regėjos, niekad nesibaigs, o aplink mus vargetos plyšojo taip, kad tareisi girdįs, kaip gergždžia tų nelaimėlių plaučiai:

– *La Presse! V'la la Presse!*

Laukdamas numečiau nuorūką ir išsitraukiau portsigarą, ketindamas prisidegti naują cigaretę. Mat stovėjau rūkydamas; kai cigaretė man pasirodė surūkyta, numečiau. Bet žiū, tuoj pat mažas nublyškęs ir pilkas nuo purvo vargeta prasmuko pro omnibuso ratus, kur jis regėjos lyg namuose – tarsi lapė miško brūzgynuose, pakėlė nuorūką, įsikišo į burną. Ir jau linksmesnis bei laimingesnis nei ką tik, toliau traukė bulvaru su nuorūka burnoje ir laikraščių ryšuliu po pažastim šaukdamas:

– *V'la la Presse!* Naujas etapas Dreifuso byloje! Šoireris-Kestneris turėjo meilužę negrę! *Voilà la Pre-e-esse!*

– Ar jums neatrodo keista, mano pone, – paklausiau dvasininko, – kad Šoirerio-Kestnerio potraukis negrėms (nesvarbu, tikras ar pramanytas) pateikiamas kaip vienas argumentų, patvirtinančių kapitono Dreifuso kaltę, o grafo Esterhazio nekaltumą?

– O, mano pone, – atsakė dvasininkas nesusimąstydamas, – paviršutiniškai pažiūrėjus tai tikrai atrodo keistai; bet jei į visą šitą dalyką žiūri iš teisingo taško, turi sutikti, kad visiškai teisėta šiuos abu reiškinius sugretinti. Turėti meilužę negrę yra labai didelė nuodėmė (nors ir ne mirtina); tai rodo žmogaus prigimtį, kuri

savo noru ir sąmoningai krypsta į blogį. Ne be reikalo Dievas juodiesiems žmonėms suteikė tokį panašumą į velnius. Mylėti negrę – tai beveik eiti į pragarą. Bet jei kapitono Dreifuso gynėjai tokie, koks tada jis pats!

– Bet pagalvokite, mano pone, juk kapitonas Dreifusas yra nuteistas ir deportuotas ne šiaip dėl savo ar savo draugų blogo būdo, bet už tam tikrą konkretų nusikaltimą; o jei jis šio nusikaltimo nepadarė...

Dvasininkas valdingai ir įsakmiai mostelėjo savo medvilniniu skėčiu.

– Ak, mano drauge, čia jūs prisiliečiate klausimo, kuris visai neturi tokios reikšmės, kokią jam suteikiate. Teisėjai yra žmonės ir gali klysti. Galimas daiktas, kad daugelis lieka nekaltai nuteisti; tačiau didelė laimė, kad žmonės nesužino apie šiuos atvejus, ir kvaila bei nusikalstama norėti, kad jie taptų viešai žinomi, ir siekti, kad teismo sprendimas, kartą priimtas pagal visus įstatymo reikalavimus, būtų panaikintas. Kvaila ir nusikalstama vieno asmens dėlei pakirsti visuotinį pasitikėjimą teisėtvarka ir tuo būdu priartinti visuomenę dar vienu žingsniu arčiau suirimo. Jei kapitonas Dreifusas būtų tikras patriotas, jis pats tai įžvelgtų. Esant dabartinei padėčiai, jis negali pasitarnauti tėvynei geriau nei prisipažindamas kaltu. Tvirtindamas esąs nekaltas jis kaip tik ir padaro tą tėvynės išdavystę, dėl kurios iš pradžių gal ir buvo nekaltas. Bet pradeda lyti, mano pone, o jūs neturite skėčio. Gal mums pakeliui?

Dvasininkas geranoriškai išskleidė savo medvilninį skėtį man virš galvos, ir mes kartu ėjome grūstyje siaura *Rue du Faubourg Montmartre* gatve.

– Man regis, – kokią minutę parikiavęs mintis pradėjau aš, – kad iš to, ką jūs sakote, mano pone, aiškėja, jog jūs iš viso žmonių likimus šiame gyvenime, žemiškajame, laikote antraeilės svarbos dalyku. Bet jei jūs, kaip aš spėju, žvelgiate į viską amžinybės požiūriu, ar iš šio požiūrio taško nebus tautos gerovė ar pražūtis tokia pat nereikšminga, kaip ir individo?

– Tokia kalba bedieviška, mano pone. Žmogui neleista laikinumo vertinti amžinybės požiūriu. Šis požiūris leistinas vienam Aukščiausiajam.

– Bet... tai jūs kapitono Dreifuso likimą vertinate ne šiuo požiūriu?

– Jokiu būdu ne.

– Bet, mano pone, teisingumą ar neteisingumą jo bylos sprendime laikydamas antraeilės svarbos dalyku, ar neturite visą laiką mintyse dieviškojo teisingumo, kuris būsimajame gyvenime atitaisys tai, kur žmones klydo?

Dvasininkas sustojo ir susimastęs apžiūrėjo savo nedailius batus, ant kurių kapsėjo lietaus lašai nuo skėčio. Jo veidas dabar buvo ryškiai apšviestas dujinės lempos iš parduotuvėlės lango. Jo bruožai buvo geraširdiški ir stambūs. Veido išraiška matematiko ar šachmatų lošėjo, sprendžiančio sunkų uždavinį.

– Visai nebūtinai, – pagaliau atsakė. – Šiuo klausimu aš beveik linkęs pritarti tai nuomonei, kurią kadaise

išsakė bažnyčios patriarchas Papinianus. Jo teigimu, butų pernelyg susilpninta pagarba žmogiškajam teisingumui, jei mokytume, kad jį gali pakoreguoti dieviškasis. Pastarasis, pasak Papinianaus, visą savo galią perdavė pirmajam. Todėl jis laikė būtinu ir geru dalyku, kad tas, kuris šioje žemėje neteisingai, tačiau laikantis visų teisės normų, yra nuteisiamas mirtimi, būtų pasmerktas ir būsimajame gyvenime.

Kai dvasininkas tai pasakė, susimąstymo išraiška iš jo veido dingo. Jis tarė „Labanakt, mano pone" savo geraširdišku draugišku balsu ir dingo ankštoje žemyn vedančioje *Notre Dame de Lorette* gatvėje.

1897

Šis miestas pats padoriausias pasaulyje. Jei kada nors atsitinka taip, kad poetas ar menininkas savo kūrinyje peržengia leistinumo ribas ir tuo netinkamai panaudoja dovanas, kurias jam suteikė Apvaizda, ne tik žmonės, bet ir mažieji šuneliai prisipildo švento pykčio.

Vakar tai pastebėjau dar kartą.

Laikrodžiui išmušus tris išėjau iš bibliotekos, išvargintas mokslinių kančių už jos vėsių mūrų ir prisikrovęs knygų tokio storumo, koks aš pats niekad netapsiu, ir tokių mokytų, kad jūs nesuprastumėt nė pavadinimų, jei išvardinčiau juos.

Buvo šilta palaiminga vasaros diena. Įsukau į nuošalią gatvę, po dideliais žaliais medžiais. Atsitiktinumas mane galop atvedė prie kalvelės, kur svajodamas sėdi Prosenis, tylus ir nejudrus, o jam ant kelių miega berniukas.

Klestelėjau ant suolelio priešais bronzinę skulptūrą visiškai išsekęs, mečiau knygas dešinėn, užsidegiau cigaretę ir pusiau primerkiau akis. Pastebėjau, kad pasaulį matai vientisesnį, jei žiūri primerktom akim; visos linijos pasidaro švaresnės ir paprastesnės, visi maži

nereikalingi ir painūs niuansai paskęsta, pavidalai slysta pirmyn atgal tarsi siluetai skirtinguose didelės scenos planuose. Ir kokia laimė, kad sėdžiu pusiau užmerktom akim dabar, kai pro šalį eina dvi šlykščiai bjaurios senos moteriškės su mažu juodu šuniuku už virvutės! Taigi situacija tokia: scenos gilumoje sėdi Prosenis ir svajoja savo seną svajį apie ateinančias kartas, apie kurias jis – greičiausiai, bet, deja, veltui, – galvoja ką nors labai gražaus; žiūrovų vietoj sėdžiu aš; o avanscena tarp mūsų palengva artėja tos dvi labai bjaurios senos moteriškės, iš dešinės į kairę, su mažu juodu šuniuku už virvutės.

Kaip žinia, Prosenis yra ypatingai papiktinanti skulptūra – esu priverstas apie tai priminti, jei kas jau būtų pamiršęs; mat tai susiję su šia istorija.

Abi senos moteriškės sustoja priešais bronzinę stovylą ir pasikeičia mintimis apie meno kūrinį; negirdžiu, ką jos sako, bet iš galvų linksėjimo ir smarkių judesių žalsvais skėčiais ore matau, kad jos viską labiau vertina iš moralės, o ne iš estetikos požiūrio taško, ir kad jų vertinimas neigiamas.

Tuo metu mažasis šunelis liuoksi šen ten, kiek leidžia virvelė, kol galop supranta, kad kažkas patraukė jo maitintojų dėmesį, taigi tai turėtų dominti ir jį, ir kad tas kažkas yra kaip tik bronzinė stovyla antai žolėje. Tada jis klusniai ir tyliai atsitupia ir įtempęs ausis, pašniukštinėdamas nosim klausosi abiejų šlykščiai bjaurių moteriškių; kaip ir aš, greitai iš galvų linksėjimo ir

juodai žalių skėčių tūžmingo mostagavimo supranta, kad visa bronzinė grupė yra jų aktyvaus nepritarimo objektas. Natūralu ir dėsninga, kad jį tuoj apima nenumaldoma neapykanta šiai grupei: antraip jis būtų blogas šuo.

– Au, – sako jis ir puola prie bronzinės grupės su tokiu pykčiu, kad senosios moteriškės išsigąsta ir tuoj nutyla. – Au au au!

Dabar pantomima pagyvėja: iš vienos pusės mažasis šunelis, apsiputojusiu snukiu ir ištikimybe bei įtūžiu spindinčiomis akimis vėl ir vėl šoka ant savo naujojo mirtino priešo, vis lodamas: „Au au au!“, – iš kitos abi išblyškusios, liesos, juodai apsirengusios ir šlykščiai bjaurios senos moteriškės, bendrom jėgom tempiančios virvutę ir tik žingsnis po žingsnio pačios pasitraukiančios su šunim, kol galop dingsta už kulisų kairėje.

– Au! – dar kartą sako mažasis šunelis prieš pradingdamas, ir daugiau istorijoje nebedalyvauja; tačiau istorija dėl to nesibaigia.

Visi žinome, kad kai mažas šunelis pradeda loti, tuoj įsijungia visi apylinkės šunys. O Humlegordenas pilnas jaunų linksmų šunų, kurie vartosi žolėje ir stumia dienas žaisdami nekaltus žaidimus ir kurie, atsiradus kokiai priežasčiai, puola pirmyn ir sako „Am am“, jei jie dideli, arba „Au au“, jei maži; patys mažiausieji sako „Kiau kiau kiau“.

– Čia lojama, – tarė visi šie šunys vienas kitam, – ir mes kartu!

Ir sulėkė iš visų pusių, nuo bibliotekos fontanų ir nuo Linėjaus statulos, ir net nuo Šelės kalvelės, visi sustojo priešais Prosenį ir lojo:

– Am am! Au au! Kiau kiau kiau!

Dar ir dabar tebeloja.

1897

ŠEŠĖLIS

Nežinau, ar gyvenimą myliu, ar nekenčiu; bet esu tvirtai jo įsikibęs visa savo valia ir visais troškimais. Nenoriu mirti. Ne, nenoriu mirti: nei šiandien, nei rytoj, nei šiais metais, nei ateinančiais.

Nepaisant to, prieš daugelį metų sapnavau sapną, dėl kurio panorau, kad niekad nebūčiau gimęs.

*

...Ėjau vienas tylia gatve, nė vieno žmogaus. Polaidis labai ankstyvą pavasarį, saulėje blykčiojo lietvamzdis, gatvėje kaupėsi žvilgantys ežerėliai, kuriuose atsispindėjo mėlynė, o virš namų kaminų ir stogų švietė mėlynai blyškus pavasario dangus. Pavasario oras, kurį aš įkvėpiau, man atrodė kaip balzamas ir vaistai nuo slapto skausmo, kuris tuo metu nuodijo mano sielą net sapne. Tačiau jaučiau tam tikrą nerimą. Ar tikrai esu vienas? Tarsi jaučiau kažką einant šalimais, bet negalėjau aiškiai pamatyti, kas tai, nes jis nuolat laikėsi puse žingsnio už manęs; ir kai sykį atsisukau pažvelgti jam į veidą, jis kaip tik šnypštėsi nosį ir beveik visą veidą paslėpė nosinė, kurią išpūtė vėjas. Ta pat akimirką man

toptelėjo, kad einu saulėtąja gatvės puse, ir kad tai galėjo būti mano šešėlis, sekąs mane balta siena. Pats truputį slogavau nuo pavasario vėjo, tai kodėl negalėjo sloguoti ir mano šešėlis?

Niekad anksčiau nesigėdijau savo šešėlio, bet tądien jis mane truputį apsunkino. Dėvėjau naujas pirštines ir naujus drabužius; bet mano šešėlis buvo pilkas, blyškus ir darė skurdų įspūdį. Kodėl jis mane seka būtent šią saulėtą dieną, kai einu susitikti su ta, kurią myliu?

Ji ėjo manęs pasitikti, švytėdama ir šypsodamasi, bet jos akyse spindėjo kažkas kaip ašara. Rankoje nešė dvi rožes. Viena rausva, kita raudona. Ji davė man rausvąją rožę; o raudonąją, kurios kotas buvo pilnas spyglių, paslėpė prie savo krūtinės.

– Kodėl neduodi man ir raudonosios rožės? – paklausiau.

– Dar ne dabar, – atsakė ji ir nusišypsojo. Ir man regėjos sapne, kad jos šypsena tokia, kokia šypsosi Leonardo moterys.

Norėjau paimti ją už parankės, bet ji paėmė mane už rankos. Kaip vaikai ėjome gatve žemyn susikibę rankomis. Tyčia leidau jai eiti iš tos pusės, kur buvo mano šešėlis, kad jį sumintų ir jis prapultų.

*

Bet sapnas mainosi greičiau nei laikas.

Gatvė, kuria ėjome, buvo tokia pati kaip ką tik, su mediniais namais ir sodais už raudonų medinių tvorų,

bet kartu ir kita, nes neliko sniego nei žibančių balų, atspindinčių mėlynę, pasidarė tikras pavasaris. Klevai žydėjo visu smarkumu, o vyšnios mūsų kaimyno daržely stovėjo su dideliais pumpurais. Akimirksniu sutemo; mažų namų prieangiai šmėksojo tarsi juodos skylės neaiškioje sapno prieblandoje, ir senas vyriškis ėjo su deglu, užžiebdamas tai vieną, tai kitą žibintą.

Sustojome mano namų tarpdury. Tai buvo tas namas, kuriame aš gyvenau būdamas vaikas ir kurio jau seniai nebėra, kaip ir gatvės, sodų ir vyšnių. Mes stovėjome prietemoje, šnibždėjomės, glostėme vienas kitam rankas ir laikas dingo bučinyje.

– O raudonoji rožė? – paklausiau jos. – Gal ji nuvyto?

– Ne, – atsakė ji. – Kol kas dar nenuvyto. Žiūrėk, ji subadė man krūtinę iki kraujo, ir aš trokštu ją tau atiduoti. Bet nedrįstu. Ne, aš nedrįstu!

Jos akys buvo pilnos ašarų, kai ji ištiesė ranką su rože link priebrėkšmio ruoželio, kuris krito pro duris. Negalėjau susilaikyti, sučiupau jos ranką abiem savo rankom, prispaudžiau raudonąją rožę prie lūpų ir ją pabučiavau.

Man susisuko galva, akyse aptemo, ir viską pamiršau. Bet kai vėl susivokiau, toji, kurią mylėjau, stovėjo atokiau nuo manęs nei ką tik, jos oda buvo blyškesnė, o aplink burną – kažkas labai skaudaus. Norėjau prisiartinti, tik žiū, mano šešėlis įčiuožė tarp manęs ir jos. Jis buvo pilkas ir blankus, pažymėtas Skurdo nagų.

Norėjau pastumti jį į šalį, bet jis buvo stipresnis nei aš; kol mes grūmėmės, aš ir mano šešėlis, mano mylimoji slydo vis toliau į sapno sutemas ir dingo tarsi blyškios miglos lopinėlis – – –

Išėjau pro vartus, šešėlis išsekė su manim. Lauke pavasario nebebuvo, tvyrojo žiemos prieblanda, ką tik iškritęs sniegas bolavo po tamsiu pilku dangum, ir vis dar snigo. Daugiau nebepykau ant savo šešėlio, nes jau buvau senas, sulinkęs ir viską pamiršęs.

1898

Mano gyvenimas yra tamsios ir įstabiai sumišos sapno spalvos.

Jau įsižiebė pirmieji žibintai, kai aš vakar vakare palikau savo namus, kiaurą dieną svarstęs gyvenimo paslaptį. Puolęs į nevilтį, kad negaliu rasti jokio atsakymo, tariau sau: kvaily, iššvaistei dieną nevaisingiems svarstymams apie tai, ką sužinojęs tikrų tikriausiai netapsi nė kiek laimingesnis, – ir sutelkiau savo dėmesį į keturių ėjimų šachmatų uždavinį. Bet kai mano proto skvarbumas pasirodė nepakankamas net tam, šveičiau šachmatų lentą per langą, į galvą senam vyriškiui medine koja, kuriam mirtis tik geradarystė, ir puoliau į gyvenimo sūkurį, nekęsdamas pats savęs.

Vakaras buvo šiltas, giedras ir nepaprastai tykus. Virš rūmų kybojo mėnulis – apvalus kaip senas pastorius, geltonai raudonas ir pasakiškai didelis. Žmonių žingsnių garsas ant gatvės grindinio priminė tūkstančio laikrodžių tiksėjimą ir privertė mane nusipurtyti nuo minties apie tai, kaip greitai sekundės teka iš mano rankų... Pro šalį lėkė tramvajus: šokau į jį ir apvažiavau keletą

ratų. Man ši pramoga turi keistą gebėjimą išblaškyti niūrumą: regėjos, kad visas pasaulis sukasi kaip karuselė, o kai buvau vaikas ir sukdavausi karuselėje, negalėdavau susilaikyti nesijuokęs. Taip buvo ir dabar, neapvažiavau ir trijų ratų žiediniu maršrutu, kai ėmiau visa gerkle kvatotis.

– Labas vakaras, – tarė balsas prie pat manęs ir nuo sėdynės priešais atsisuko veidas, išblyškęs pailgas veidas, kurį veltui stengiausi prisiminti. – Atpažįstu jus iš juoko, – tęsė jis. – Jūs lygiai taip pat juokėtės per mano tetos laidotuves prieš septynerius metus, kai pastorius kalbėjo apie mano ir kitų paveldėtojų gedulą. Jūs mus visus privertėte juoktis, net pastorių, ir tikriausiai mano tetą. Jūs linksmo būdo.

– Taip, – mandagiai atsakiau, – aš labai linksmo būdo. O jūs pats, brangus pone?

– Ak, nekalbėkim apie mane, aš nepataisomas niūra. Tai nuo tada, kai paveldėjau tetos palikimą.

– Taip, žinau, – išsiblaškęs atsakiau.

– Žinote? – paklausė jis ir išpūtė dvi dideles bukas melancholiškas akis. – Kas jums tai sakė?

– Juk savaime aišku. Kol jūsų teta gyveno, buvot linksmas ir žvalus tikėdamasis, kad ji mirs ir jūs galėsite paveldėti jos turtą. Ji mirė, jūs paveldėjote turtą, ir daugiau nebeturite tetų, kurios galėtų palikti jums palikimą. Kitaip tariant, daugiau nebeturite ko tikėtis, ir todėl liūdite. Tai labai paprasta.

Vargšas vyriškis dabar spoksojo ne tik akimis, bet ir burna. Visa jo siela spoksojo man priešais per tris milžiniškas ertmes.

– Jūs teisus, – galop atsakė. – Jūs įvardijot žodžiais tai, ką aš seniai nujaučiau. Ačiū, iš visos širdies ačiū.

Jis susijaudinęs paspaudė man ranką ir tęsė:

– Jūs man nuo širdies nuritot akmenį. Nieko nėra nemaloniau kaip jaustis prislėgtam nežinia dėl ko. Bet dabar tai praėjo, jūs man padarėte didelę paslaugą. Eikime drauge pavakarieniauti.

Ši nauja mintis man patiko keliais aspektais. Aš, be abejo, nebeprisiminiau vyriškio vardo, bet jau seniai buvau išmokęs nepaisyti neesminių dalykų; o ką gi reiškia vardas?

Taigi mes iššokome iš vagono, įlipome į brikutį ir beprotišku greičiu nurūkome į nedidukę užeigą toli už miesto. Šiame idiliškame lizdelyje leidome laiką valgydami silkę, ridikėlius ir šviežias bulves, gerdami norvegišką degtinę ir trijų rūšių šampaną. Po to išlipome per langą, pasiėmę butelį viskio ir truputį apolinario; savo džiaugsmui patekome ant nuolaidaus skardinio stogo su nuostabiu vaizdu į pasakišką ežerą, apvainikuotą nendrėmis ir žilvičiais. Abu įsipylėme po stiklą ir tęsėme pokalbį.

– Taigi, – tariau, – turtas žmogui yra daugelio rūpesčių šaltinis. Kartą turėjau draugą, kuriam nuolat būdavo šalta. Jis lošdavo Hamburgo loterijoje, tikėdamasis išlošti didelę sumą pinigų, kad galėtų nusipirkti kailinius.

Ir išlošė tris šimtus tūkstančių kronų. Tokio dydžio laimėjimas negalėjo būti nuslėptas: visi jo draugai išgirdo apie tai kalbant ir tuoj išsiskolino tokią didelę sumos dalį, kad jis iš likučio vos būtų galėjęs nusipirkti tik dirbtinius nutrijos kailinius – bet ir to nepadarė. Ir kaip būtų galėjęs padaryti? Juk visi žmonės žinojo, kad pinigus jis išlošė loterijoje; nevaikštinėsi, šimts perkūnų, su išloštais kailiniais!

– Ne, tai neimanoma.

– Taigi.

– Ta-aip.

Keletą minučių pasėdėjome tylomis, kiekvienas su savo mintimis.

Tada ponas Kilbergas ūmai atsistojo (gerdamas penktą trečios šampano rūšies taurę jis pasisakė man, kad tokia jo pavardė) ir su netikėtu džiaugsmo blyksniu akyse paklausė manęs:

– Koks yra didžiausias Hamburgo loterijos laimėjimas?

– Man regis, kad arba penki, arba septyni šimtai tūkstančių, – atsakiau. – Bent jau visiškai aišku, kad ne šeši šimtai tūkstančių; loterijų rengėjai labai puikiai žino, kad nelyginiai skaičiai turi galios žmonių vaizduotei, o lyginiai jos neturi.

– Taigi mažiausiai penki šimtai tūkstančių, – pertarė ponas Kilbergas. – Iš tetos paveldėjau tik du šimtus tūkstančių. Lošdamas Hamburgo loterijoje galėsiu tikėtis, kad mano turtas padidės daugiau nei dvigubai:

galėsiu tikėtis sulaukti paveldėjimo dar iš dviejų su puse tetos. Taigi dar turiu dėl ko gyventi!

– Žinoma. Ateitis jums vėl šypsosi.

– Taip, dar turiu ko tikėtis. Noriu lošti Hamburgo loterijoje; bet jei išlošiu? Tada viskas prarasta, tada man belieka tik mirtis!

1897

PUODELIS ARBATOS

Sakoma, kad Anglijoje lengvai gali susigadinti gerą vardą, viešai išgėręs degtinės ar jai prilygstančių gėrimų. Taigi, kiekvienoje šalyje savi papročiai. Vakar vakare pats patekau į didelę nemalonę, mat norėjau išgerti puodelį arbatos kavinėje... na, neturi reikšmės, kokia tai buvo kavinė.

Faktas tas, kad šiuo metu kaip tik užbaiginėju dviejų dalių romaną, kuriame atskleisiu visas modernios visuomenės suktybes. Trūksta tik paskutinio skyriaus, ir vakar aš užsibrėžiau jį parašyti. Tad atsikėliau aštuntą valandą ryto, degdamas kūrybos karščiu vienmarškinis sėdau prie rašomojo stalo ir pradėjau: „Spalio sutemos vis tirščiau driekėsi virš miesto, o rudeniškas lietus..." Daugiau nespėjau, nes suskambo telefonas. Tai buvo vienas draugas, norėjęs pasiskolinti pinigų – menkniekio, poros šimtų kronų, – bet jam reikėjo tuojau pat. Aišku, negalėjau jam atsakyti, bet tą akimirką neturėdamas ką pasiųsti, gavau eiti pats. Taigi išėjau – o grįždamas namo, kaip tik prie savo laukųjų durų, susitikau kitą draugą, jis važinėjo brikeliu ir tvarkė naujos bendro-

vės steigimo reikalus; manęs pasiteiravo, ar nesutikčiau užimti kasos direktoriaus posto. Nenorėjau tiesiog taip atsisakyti, būtų nemandagu; todėl pradžiai pasiūliau kartu papusryčiauti ir išsamiau aptarti šį klausimą. Taigi pirmiausia papusryčiavome, tada ėjome prie reikalo. Jau buvo dvi valandos dienos, mes beveik dėl visko galutinai susitarėme, kai mano tarnaitė, kažkokiu neišaiškinamu būdu atsekusi, kur aš esu, įpuolė ir papasakojo, kad mano uošvė guli mirties patale. Mano uošvė gyvena Kungsholme; tad pasiėmiau brikelį ir nuvažiavau ten. Tikra tiesa, uošvė gulėjo mirties patale; bet mirė ji tik apie šeštą valandą. Pagaliau galėjau grįžti namo ir baigti savo romaną... Bet žiūr: Jakobo aikštėje kaip visados sustojau prie Silvanderio krautuvės pasižiūrėti naujų pirštinių, o apsisukęs eiti namo kakta kakton susidūriau su trečiu draugu, vyriškiu, kuriam jau buvo pabodę kurti bendroves, jis labiau mėgo pažaisti šachmatais. Taigi jis pasiteiravo manęs, ar nenorėčiau išgerti viskio ir pažaisti šachmatais. – O, su didžiausiu malonumu, – atsakiau nė nesusimąstydamas, nes visiškai pamiršau savo romaną, o kai kitą akimirką jį vėl atsiminiau, jau buvau sutikęs ir negalėjau atsisakyti – būčiau pasirodęs nepatikimo būdo. Tad drauge patraukėme į jo namus, gėrėme viskį ir žaidėme šachmatais iki vienuoliktos valandos. Tada palinkėjau labos nakties ir leidausi namo, tvirtai nusistatęs pabaigti romaną – ir čia prasideda istorija.

Klausykit:

Iki namų man buvo kokios dešimt minučių kelio. Nuėjęs pusę kelio pasijutau nuvargęs ir kiek mieguistas. Nenorom pamąsčiau, kad tikriausiai nekaip seksis rašyti, jei toks eisiu namo ir sėsiu prie stalo.

– Čia dešinėje yra jauki kavinė, – pasakiau pats sau. – Jei užsuksiu ir išgersiu didelį pilną puodelį stiprios arbatos, o tada eisiu namo rašyti, paskutinis mano romano skyrius bus nuostabus.

Taigi įžengiau vidun.

Kavinėje kaip visada sėdėjo švedų liaudis ir gėrė punšą.

Laisvas buvo vienintelis mažas stalelis, pačiame salės viduryje. Prie jo ir atsisėdau.

– Prašyčiau puodelio arbatos, – pasakiau padavėjai.

Kavinėje stojo visiška tyla. Aplinkui sėdėjo švedų liaudis storais pilvais, raudonais žandais ir gėrė punšą; su reguliariomis pauzėmis sudaužd avo stiklus ir sakydavo: „Iki dugno!"

Bet man paprašius puodelio arbatos, tapo visiškai tylu.

– Puodelio arbatos? – perklausė padavėja su abejone balse.

– Taip, – atsakiau, – puodelio arbatos!

– Norėsite tik arbatos? Gal duonos ir sviesto? Ir degtinės ar alaus? Punšo?

– Ačiū, ne, – maloniai atsakiau. – Prašyčiau vien arbatos.

– Bus atnešta, – atsakė padavėja.

Žmonės į mane žiūrėjo iš visų kampų. Ištisą minutę niekas negėrė iki dugno.

Aplinkui buvo kalbama apie mane, kai ką aš nugirdau.

– Tai išprotėjęs užsienietis, – sakė vienas.

– Ot velnias, kiek sukčių ir apgavikų šiais laikais, – sakė kitas.

– Jis girtas ir nori išblaivėti, – sakė trečias.

– Kaip galima norėti išblaivėti, kai esi girtas, – sakė ketvirtas.

Padavėja atėjo su mano arbata. Tuoj pat užmokėjau ir daviau jai kroną kišenpinigių, jog nemanytų, kad geriu arbatą, nes neturiu pinigų punšui.

Tačiau progos išgerti šitą arbatą taip ir negavau. Sėdėjau tylėdamas ir ramiai maišiau šaukšteliu, stengdamasis visu savo elgesiu parodyti kaimynams, kad nieko blogo jiems nenoriu – kai senas pažįstamas iš studijų Upsaloje laikų, nematytas penkiolika metų, išdygo priešais ir padėrusiomis akimis įsižiūrėjo į mane ir mano arbatos puodelį.

– Ar tai tikrai tu? – paklausė įsiaudrinęs. – Ir gersi šitą pliurzą?

– Taip, – droviai atsakiau.

– Mat kaip, galop štai kur nusiritai. Šlykštu!

Maniau, kad jis juokauja, ir pabandžiau kažką atsakyti panašia dvasia.

– Atrodo, bandai išsisukti, – atsakė mano senasis pažįstamas.

Tik tada pastebėjau, kad jis girtas kaip lapas.

Jis man be užuolankų išklojo, kad nuo pat pirmosios mūsų pažinties akimirkos negalėjo manęs pakęsti. Jis iškart įžvelgęs, kad aš sukčius, ar, jei aš norįs, kad jis kalbėtų aiškiau, šunsnukis. Jis visada troškęs tinkamos progos man tai pasakyti; štai ir pasakė!

Mano senasis pažįstamas vis labiau karščiavosi; galop jis šaukė taip, kad buvo girdėti visoje salėje. Visi sužavėti klausėsi, o duryse išdygo kavinės savininkas. Stambus, įraudęs vyriškis.

– Kas atsitiko? – paklausė beveik grėsmingu balsu ir apžvelgė susirinkusiuosius.

Tada visi parodė į mane ir choru atsakė:

– Štai ten sėdi tas niekšas!

Kitą akimirką jau buvau gatvėje, o minėtąjį romaną galvoju pabaigti šiandien.

1897

ARTIŠOKAS

Kartą įgijau naują draugą.

Vieną dieną abu valgėme vakarienę vasaros restorane. Aš ne ką išmanau apie valgius, tad patiekalų neprisimenu; nesu net tikras, ar ir tuomet žinojau, kaip tie valgiai vadinasi. Tik labai gerai prisimenu, kad be kita ko pasidarėme sau malonumą suvalgydami po artišoką, užgerdami labai geru burgundišku vynu. Visada mėgau artišokus, bet niekad iki tol šitie žvynuoti, pilkai žali dariniai nebuvo suteikę man tokio subtilaus malonumo kaip būtent tą kartą.

Diena buvo graži. Blyški rugsėjo diena: viena tų laimingų ankstyvo rudens dienų, kurių šviesi ir lengva melancholija jau taip gerai pažįstama mūsų jausmams, kad švelni jaudinanti nuotaika, kurią jos kadaise sukeldavo, jau turi pasitraukti, užleisdama vietą žemiškesniam pasitenkinimo jausmui. Dangus šviete tyras ir mėlynas. Vabzdžiai zvimbė lapijoje virš mūsų ir aplinkui, vanduo žėrėjo, tolumoje buvo matyti uostas ir miestas.

Taip, tai buvo graži diena.

– Mano artišokas nuostabus, kaip tavo? – paklausiau savo draugo, pakeldamas taurę prieš saulę ir primerkdamas vieną akį.

– Puikus, – atsakė jis. – Dar geresnis už tavo.

Ir pridūrė su niauria šypsena, kuri iš tiesų nebuvo būdinga jo sveikam raudoniu žydinčiam veidui, raumeningam ir įdegusiam saulėje:

– Aš labai mėgstu artišokus. Jie turi tokį gardų ciano vandenilio rūgšties prieskonį.

Išsiblaškęs pritariamai linktelėjau, nučiulpdamas vieną didžiausių žvynų, kurį buvau pasilikęs pabaigai. Ciano vandenilio rūgštis, ką gi... Maniau, nėra neįmanoma, jog artišokas turėtų ciano vandenilio skonį, šiaip ar taip, diskutuoti šiuo klausimu negalėjau.

Zvimbė vabzdžiai. Vanduo mirguliavo tarp medžiu. Nedidelis debesėlis užplaukė ant saulės.

Nežinau, kodėl mano draugui pasirodė reikalinga būtent dabar pakreipti pokalbį apie sukrečiantį įvykį, atsitikusį kaip tik tomis dienomis, ir kur vienas mūsų tolimesnių pažįstamų suvaidino pagrindinį vaidmenį.

– Tai siaubinga istorija, – pasakė jis.

Jis buvo teisus, ji tikrai siaubinga. Bet kam šnekėti apie tai dabar, gal kad debesėlis uždengė saulę? Tačiau aš tvirtai atsakiau:

– Taip, labai liūdna. Sužinojau tai vakar rytą ir jaučiausi prislėgtas iki pat pietų.

Tiesa pasakius, dažnai jaučiuosi prislėgtas iki pat pietų.

Nė nemirktelėjęs mano draugas tarė:

– Taip, aš negalėjau užmigti visą naktį.

Aš nebeatsakiau nieko, bet pakankamai šaltai į jį pažvairavau. Tai greitai bus nebepakeliama, šie lenktynių laikai ir brutali konkurencija visose srityse.

Akimoju prisiminiau jo sakymą, kad artišoko skonis kaip ciano vandenilio, ir man į galvą šovė mintis. Pažinties pradžioje žmonės mielai mažumą pasipuikuoja vienas prieš kitą. Jei paspęsiu nedideles pinkles, kuriose ciano vandenilis bus jaukas, pateks jis į jas ar ne?

Pamatysim.

Diskretiškai bakstelėjau jam į šoną smiliaus krumpliu ir pasiteiravau gyviausią susidomėjimą išreiškiančiu tonu:

– Kaip tu ką tik sakei, artišoko skonis kaip ciano vandenilio?

Jis niekaip negalėjo žinoti, kurlink aš suku: jo veide kol kas mačiau tik tvirtą sprendimą iki galo ginti patį teiginį.

– Žinoma, – atsakė jis ramiai šypsodamasis, – ar tu nežinojai?

– Ne, nežinojau. Aš visai nežinau, koks ciano vandenilio skonis. Bet tu gal žinai? – pridūriau kaip tik galėdamas nekalčiau, lyg tarp kitko.

Čia glūdėjo toji nauja idėja. Jis nežinojo, kad aš kalbu pagal numatytą planą, taigi nebuvo jokios priežasties įžvelgti kokią nors užmačią mano klausime; turėjo priskirti jį atsitiktinumui, nenumatomai padriko

pokalbio užgaidai. Aš savo ruožtu padariau viską, kad toks įspūdis susidarytų; dar nebuvau visai visko pasakęs, kai pabeldžiau kviesdamas padavėją ir kažką pamurmėjau apie cigaretes, tokiu būdu klausimas kaip tik pasirodė mestelėtas atsitiktinai ir tą pačią akimirką pamirštas, taigi toks klausimas, į kurį galima atsakyti, o galima neatsakyti, jokio skirtumo. Iš tiesų gavau sau tarti, jog yra tikimybė, tegu ir labai menka, kad mano draugas kada nors rimtai turėjo reikalų su ciano vandeniliu, tad atsižvelgiant į šią, tegu ir minimalią, tikimybę, mano pareiga buvo užduoti klausimą taip, kad jis galėtų jį ignoruoti, jei to panorėtų. Bet, laimei, jis to nepanorėjo, ko aš ir vyliausi.

Po keleto sekundžių akivaizdžios dvasios kovos jis atsakė suraukęs antakius:

– Tu palietei temą, į kurią dėl tam tikrų priežasčių aš nelabai noriu gilintis. Pakalbėkime apie ką kita!

Aš tylėjau, bet mane užplūdo slaptas triumfas.

Iki pat šiandien, kai aš, užrašydamas šitą nereikšmingą įvykį, noriu sutrumpinti tuščias bevertes valandas, iki pat šiandien esu patenkintas tuo artišoku, kurį suvalgiau daugiau nei prieš trejus metus.

1897

TIKRA ISTORIJA

Šita istorija nėra rimtiems žmonėms. Perskaitęs ją netapsi nei gudresnis, nei geresnis, ir ji nieko ypatingo nereiškia. Be to, viskas vyko taip seniai, kad iš tiesų nebūtų reikalo jos pasakoti; tačiau joje bent jau viskas tiesa, o tiesą visada reikia laikyti pagarboje.

Mano močiutė sako, kad ta žiema buvusi šalčiausia, kiek jai kada teko išgyventi, ir tuo visiškai tikiu; ji niekad nekalba netiesos, tik tais atvejais, kai tai neišvengiama. Kokia iš tikrųjų buvo ta žiema nebūtų svarbu, tai niekam neturi reikšmės; bet visgi tai vyko tą žiemą. Taip, žiema buvusi siaubingiausia; mano močiutė turėjo katiną, kuris kartais vakarais grįždavęs gerokai vėlai, ir vieną naktį duris užrakino jam dar neparėjus; ryte jam buvo visiškai nušalusi nosis, ir visą likusį gyvenimą jis atrodė truputį prasigėręs. Juo skaudžiau todėl, kad tai visada buvo išskirtinai blaivus ir tvarkingas katinas; turiu prisipažinti, kad verkiau gausiomis ašaromis, kai močiutė pirmąjį kartą man tą atsitikimą papasakojo. Nors ašarų priežastis galėjo būti ir ta, kad močiutė viską pasakodavo gyvai ir labai jaudinančiai.

Bet laikas gydo visas žaizdas, katino nebėra gyvo ir jis, beje, niekaip nesusijęs su mano istorija.

Taigi... Kartą buvo medinė tvora. Ji, be abejo, stovėjo kurioje nors labiausiai nušiurusių miesto dalių, Sioderyje arba Kungsholme, o gal senajame Ladugordslande; šiaip ar taip, ji buvo čia, Stokholme. Tai buvo ganėtinai sena tvora, ir visais laikais būrių besijuokiančių, verkiančių ir besipykstančių vaikų naudojama kaip tiesiausias kelias iš gatvės į krautuvininko Volbergo daržą; tuo būdu tvora buvo lepinama triukšmu, judėjimu ir džiugia draugija. Dabar ją staiga apleido. Neturtingi žmonės kailinių dažniausiai neturi net sau patiems, o tuo labiau vaikams; todėl šie dabar tik pastovėdavo tarpuvartėse, patrepsėdavo, pašaldavo ir vėl eidavo vidun, sėsdavo kur į kampą skaityti katekizmo. Na taip, tik patys klusniausi vaikai; kiti gal rišdavo popieriaus gumulus katinui prie uodegos ir paleisdavo jį lakstyti, beje, taip galima visai skaniai pasijuokti. Pats daugybę kartų esu taip daręs, be to, ir katinui neblogas prasiblaškymas.

Tačiau tvora nuobodžiavo. Bijau, kad ji gal būtų nuvirtusi iš liūdesio, jei nebūtų turėjusi kaimyno ir pašnekovo, seno, ganėtinai sutrešusio stulpo, kuris žibalinių lempų laikais tarnavo kaip žibinto stulpas. Žibalinė lempa buvo vienintelis apšvietimo tipas, kurį jis pripažino; tačiau tvora laikėsi kitokios nuomonės, ir netrukus jie jau turėjo apie ką diskutuoti, tad taip ir darė. Mat tvora buvo, kaip šiais laikais sakytų, „prasila-

vinusi". Mažieji vaikai ją visą aprašinėdavo savo vardais ir inicialais bei kitokiais mažmožiais, kurie jiems ateidavo į galvą; o kartą pro šalį ėjo mokytas žmogus su sūnumi ir kalbėjo, kad raštas esąs svarbiausias dalykas švietime. Tad šitokius dalykus tvora žinojo, ir nebuvo jokio reikalo to slėpti. Tačiau stulpas neliko skolingas. Senais laikais, savo žydėjimo metu, kai buvo žibinto stulpas, jo šviesa krito pro langą jaunam pablyškusiam jaunuoliui, kuris skaitydavo Ruso, tačiau negalėjo sau leisti deginti žvakės. Kartais jis skaitydavo garsiai, ir labai galimas daiktas, kad skaitydavo stulpui, iš dėkingumo; taip, žinoma stulpui; o kalba eidavo dažniausiai apie tai, kad žmoniją nualino civilizacijos prakeiksmas. Vėliau daugybę vienišų valandų stulpas mąstė apie tai: civilizacijos prakeiksmą. Šiame gyvenime visi mąsto, kaip kas sugeba; tai galime pasakyti net apie Paskalį. O stulpas savo ruožtu priėjo išvados, kad civilizacijos prakeiksmas tiesiog yra ne kas kita, kaip, pirma, gatvių žibintai, ir, antra, viena kita sena pasipūtusi tvora, įsivaizduojanti, kad kvailų vaikiščių būriai ir keverzonės ant tvoros kažkuo susiję su švietimu. O kalbant apie patį švietimą, tai stulpas gi pats matė supuvusį medį šviečiant tamsoje, tegu ir ne taip ryškiai kaip žibalinė lempa, greičiau kaip dujinis žibintas; o tvora juk dažyta, tegu ir labai seniai, tai šviesti ji jau nešvies, kokia supuvusi bebūtų!

Tai buvo piktai pasakyta, daug pikčiau nei reiktų; netrukus prasidėjo polaidis. Švietė saulė, sniegas lašėjo nuo stogų, nutekamieji grioviai virto šniokščiančiomis

pavasario upėmis, kurios su jaunystei būdinga neapykanta viskam, kas sena ir įteisinta, rovė pakeliui ir sniege besivoliojančius vėžių kiautus, ir žemiškas šleikščiai dvokiančias senio karšio liekanas. Taip, buvo tikras pavasaris, tarp grindinio akmenų pradėjo kaltis žolė; priešais kiekvienus namus buvo maži laipteliai į prieangį, o ant kiekvienų laiptelių išslinko po katiną. Ant mano močiutės laiptelių gulėjo jos vargšas prasigėręs katinas, laižė saulės spindulėlius ir murkė, o ant kaimyno laiptelių gulėjo tas katinas, kuriam prie uodegos rišo popieriaus gumulus, ir taip toliau per visą gatvę. O krautuvininko Volbergo darže viskas augo ir vešėjo; pumpurai sprogo ir virto dideliais žaliais lapais, o virš senosios tvoros šakas svarino ieva, sunki nuo sniego baltumo žiedų; taip atėjo vasara.

Iš tarpuvartės pasipylė srautas vaikų, ir švarių, ir murzinų; per tvorą jie visu greičiu šoko į sodą, ir sena tvoros širdis tirpo iš susižavėjimo. Bet jiems iš paskos pasirodė krautuvininko Karlas Juhanas, pūškuodamas ir dvėsuodamas; jis buvo labai storas, tegu ir ne toks storas kaip jo tėtis. Jam irgi reikėjo į kitą pusę, jis įsikibo taip, kad lentos net braškėjo, ir perlipo.

– Aš labai myliu vaikus, – atsiduso tvora, – bet Karlas Juhanas per sunkus; taigi, labai per sunkus.

*

Toliau bus kalbama, galima sakyti, apie miesto tarybos narį; tačiau ne apie tokį, kokius mes turim šiais

laikais, ne, jis buvo visai kitokio tipo. Žmonės seniau buvę visai kitokie nei dabar, o miesto tarybos nariai taip pat yra žmonės, ir apie juos nereikia kalbėti blogiau nei apie kitus, nes žmogus žinai, koks esi, bet nežinai, koks būsi. Taigi, įkalne artėjo du seni ponai, o vienas jų buvo miesto tarybos narys. Kartais vakare jo keliai sukdavo pro čia, ir jis visada susierzindavo dėl blogo apšvietimo; visame skersgatvyje nebuvo nė vieno dujinio žibinto; bet dabar jis patvarkė taip, kad žibintas būtų; tai todėl jis sustojo prie stulpo, pabaksnojo jį savo lazda iš viršaus ir iš apačios, ir tarė kitam ponui, kuris buvo iš dujų įmonės:

– Papuvęs, bet stovėti tai dar stovės, o kada tas pūzras nuvirs – vienam Viešpačiui žinoti... Į jį keliam dujinį žibintą; štai taip!

Gražus mandagumo gestas, pagalvojo stulpas, nors ir galėtų būti ir mandagiau išreikštas. Ir ta pačią akimirką pajuto susvyruojant pusę savo gyvenimiškos nuostatos, būtent tą pusę, kuri susijusi su gatvės žibintais (ta, kuri susijusi su tvoromis, liko nepaliesta); jis dabar aiškiai suvokė, kad dujinis žibintas yra tobulesnė žibalinės lempos forma, ir jis nusprendė neatsilikti nuo savo laiko. Atėjo juodai apsirengę vyrai su laužtuvais ir kastuvais, iškasė žemę ir suklojo dujų vamzdžius, tada atėjo kiti ir pakabino žibintą, ak, kokį žibintą! Jie nuvalė jį ir nublizgino visus pakraštėlius, o galiausiai atėjo dažytojas ir nutepė senąjį stulpą šviesiai žaliais aliejiniais dažais.

Tačiau laimę pakelti gali ne visi. Greit galėjai pastebėti, kad sėkmė senajam stulpui pradeda apsukti galvą, juolab kad dabar jis, taip sakant, įgavo tam tikrą galvą.

– Ar tikrai tu vis dar gyva, sena tvorena? – sušuko jis iš visų jėgų. – Na palauk; netruksi sužinoti, kas yra švietimas! Beje, gali daug nedelsus eiti gulti; esu senas tavo draugas ir galiu atvirai pasakyti, kad neskoningai elgiesi stovėdama čia tarsi šiukšlė, kai daugiau nebetinki savo aplinkai. Nepyk, aš noriu tik gero.

Tai buvo labai negražiai pasakyta; to nepaneigsi; nesinori net tikėti, kad tai tiesa. Bet mano močiutė kaip tik sėdėjo prie atviro lango ir skaitė storą postilę, kurią ir šiandien tebeskaito; ji girdėjo kiekvieną žodį. Ir savo akimis matė, kaip senoji tvora drebėjo iš pažeminimo; toli gražu nėra malonu sulaukus senatvės taip viešai būti apšauktam nereikalingu. Ji tikrai jau buvo visai begriūnanti ir pati nieko labiau netroško kaip tik padoriu būdu atsisveikinti su šia būtimi, ir taip įvyko; taip, tai atsitiko net ganėtinai prakilniu būdu. Vos tik įkalnėje pasirodė žibintininkas, tvora pajuto po savim siūbuojant žemę, ir per daržą atlėkė visa gauja vaikų, persiropštė per tvorą ir dingo tarpuvartėje kitoje gatvės pusėje. Jiems iš paskos ėjo storulis Karlas Juhanas; jis buvo dar storesnis nei ankščiau, nors ne toks storas kaip jo tėtis. Taip, dabar Karlas Juhanas lips per tvorą; bet tvora virto stačia kaip stovėjusi, tiesiai ant stulpo su žibintu, stulpas lūžo pusiau, o dujinis žibintas pažiro į tūkstančius šukelių.

Štai jie guli, ir jiems jau galas. Karlas Juhanas irgi apdužo, bet jį vėliau pataisė. Daugybė žmonių suplūdo iš visų pusių, kartu ir mano močiutė su savo katinu. Galop priėjo ir žibintininkas; kadangi jis buvo specialistas, o dar ir su patirtim, mat žibintininku jau dirbo trisdešimt šešerius metus su puse, greit suprato, kad tą vakarą žibinto uždegti negalės; to ir nepadarė.

1896

ATLYGIS UŽ NUODĖMĘ

Tai istorija apie jauną mergaitę ir vaistininką balta liemene.

Ji buvo jauna ir puiki, kvepėjo spygliuočių mišku ir viržiais, jos veidas įdegęs saulėje ir truputį strazdanotas. Tokia ji buvo, kai ją pažinau. O vaistininkas buvo paprasčiausias vaistininkas; sekmadieniais dėvėjo baltą liemenę, o šitai ir vyko sekmadienį – vienoje kaimo vietovėje, tokioje atkampioje, kad niekas tose apylinkėse nepagalvodavo sekmadienį apsivilkti baltos liemenės, tik vaistininkas.

Taigi, buvo taip, kad vieną sekmadienio rytą kažkas pabeldė į mano duris, atidaręs išvydau vaistininką su ta balta liemene, jis keletą kartų nusilenkė. Buvo labai mandagus ir labai sumišęs.

– Nusižeminęs prašau man atleisti, – sakė jis. – Panelė Erika vakar lankėsi su savo seserimi, jūsų, kandidate, tada nebuvo namie, o išeidama paliko savo eilių sąsiuvinį, kad kandidatas ir aš ką nors įrašytume. Štai jis. Bet aš tiesiog nežinau, ką galėčiau įrašyti. Gal būt jūs, kandidate?..

Ir jis dar keletą kartų nusilenkė.

– Be abejo, pažiūrėsime, – draugiškai atsakiau.

Taigi paėmiau sąsiuvinį ir nuo savęs įrašiau *Du bist wie eine Blume** vertimą, mano paties padarytą, kurį visada naudoju tokiam reikalui. Tada ėmiau vartyti savo popierius, tikėdamasis rasti senų eilių iš mokyklos laikų, tinkamų vaistininkui. Galiausiai radau šį prastą eilėraštį:

Mintis apie tave svaigina,
Ir jau ilgėtis pailsau.
Tu ateini, kai vienišas klajoju, –
Šiąnakt tave aš sapnavau.

Mes ėjome pečius suglaudę
Per sutemas keliu plačiu.
Blakstienos tavosios suspindo
Žemčiūgu vasaros skaisčiu.

Liečiau tau skruostus, iš akių
Išbučiavau aš ašarų perlus.
Bet tavo lūpų raudonų
Saldžiausias buvo man medus.

Gražiau niekad nebesvajosiu!
Tačiau aš miegą praradau,
Nakties ilgosiom valandom
Budėjau vienas ir liūdau.

* Tu esi kaip gėlė (vok.)

Aš tavo skruostus pūkinius
Glamonėjau vien tyliu žvilgsniu,
O tavo lūpų raudonų –
Nebučiavau aš niekad jų.

Parodžiau eilėraštį vaistininkui ir pasiūliau įrašyti jį. Jis atidžiai perskaitė du kartus ir net paraudo iš susižavėjimo.

– Ar tikrai pats jį parašėte, kandidate? – paklausė jis iš visos savo tyros širdies.

– Taip, deja, taip, – atsakiau.

Jis man karštai padėkojo už leidimą pasinaudoti eilėraščiu, o jam išėjus iš kambario buvau tikras, kad ir jis jaučia, jog nuo šiol vienas į kitą kreipsimės be titulų.

Vakare jaunosios mergaitės tėvai rengė nedideles vaišes. Susirinko jaunimas. Gėrėme vyšnių sunką verandoje, užgožtoje apynių.

Sėdėjau ir žiūrėjau į jaunąją mergaitę.

Ne, ji buvo ne tokia, kaip visuomet. Akys didesnės ir neramesnės nei paprastai, lūpos raudonesnės. Ji nenustygo kėdėje.

Tarpais vogčiomis pažvelgdavo į mane; bet dažniau žiūrėjo į vaistininką. Vaistininkas šį vakarą buvo panašus į gaidį.

Kai atnešė punšą, vienas į kitą kreipėmės be titulų.

Mes, jaunimas, išėjome žaisti į veją. Žaidėm žiedą ir kitus žaidimus, per tą laiką už kalvų nusileido saulė ir stojo prietema.

Sudėjome žiedus ir kardus į krūvą ant žemės, stovėdami grupelėmis šnibždėjomės ir juokėmės, vis labiau temo. Jaunoji mergaitė išniro prie manęs iš sutemų, paėmė už rankos ir pasivėdėjo į šalį už daržinės.

– Turite atsakyti man į vieną klausimą, – tarė ji. – Ar ponas provizorius tikrai pats parašė eiles?

Jos balsas virpėjo, kalbėdama ji stengėsi žiūrėti į šalį.

– Taip, – atsakiau. – Jis parašė jas šiąnakt. Girdėjau jį kiaurą naktį vaikščiojant pirmyn atgal savo kambaryje.

Kai taip pasakiau, pajutau dūrį širdyje; ji buvo gražus ir mielas vaikas, tikra nuodėmė ją šitaip apgaudinėti.

– Kas žino, – pasakiau pats sau, – kas žino: gal čia toji nuodėmė, apie kurią Rašte pasakyta, kad ji nebus atleista.

Sutemos tirštėjo ir liko naktis, tarp jaunų miško medžių spindėjo žvaigždė, mes ėjome pora paskui porą.

Bet aš ėjau vienas.

Nebeatsimenu, kokiais takeliais tą vakarą vaikštinėjau. Atsiskyriau nuo kitų ir nuėjau gilyn į mišką.

Miško gilumoje tarp eglių išvydau beržą, jo kamienas švytėjo baltai. Prie šito kamieno stovėjo du jauni

žmonės ir bučiavosi. Mačiau, kad viena – tai jaunoji mergaitė, kuri kvepėjo spygliuočių mišku ir viržiais. Bet antrasis buvo vaistininkas, paprastas vaistininkas balta liemene. Jis laikė ją prispaudęs prie balto beržo kamieno ir bučiavo.

O kai jis pabučiavo ją tris kartus, nuėjau ir karčiai apsiverkiau.

1897

DULKSNA

Vėl ruduo ir tamsios dienos, saulė slepiasi atokiausiame visatos kampe, kad niekas nepamatytų, kaip ji per pastarąjį metą išbalo, paseno ir sulyso. Bet kol vėjas švilpia langų plyšiuose, lietus barbena į lietvamzdį ir permerktas šuo kaukia prie uždarų durų žemai gatvėje, kol židinyje dar nebaigė degti pirmosios šio rudens malkos, noriu pasekti jums pasaką apie dulksną.

Klausykitės.

Gerasis Dievas taip užsirūstino dėl žmonių blogumo, jog nusprendė nubausti juos, padarydamas dar blogesnius. Būdamas didžiai gailestingas jis labiausiai norėtų visus nuskandinti naujame tvane: dar nepamiršo, koks mielas vaizdas, kai visa, kas gyva, žūva vandeny. Bet, deja, vieną sentimentalumo akimirką jis pažadėjo Nojui niekada daugiau to nebedaryti.

– Klausyk, mano drauge, – pasakė tad vieną dieną velniui. – Aišku, tu ne šventasis, bet kartais turi gerų idėjų, tad su tavimi galima pasitarti. Žmonės yra blogi ir nenori pasitaisyti. Mano begalinė kantrybė jau

pasibaigė, aš nusprendžiau nubausti juos, padarydamas dar blogesnius. Tikiuosi, kad tokiu būdu jie pražudys vieni kitus ir patys save. Man regis, kad mūsų interesai – šiaip jau tokie skirtingi – šįkart galėtų turėti sąlyčio tašką; ką man patartum?

Velnias susimąstė, įsikandęs uodegos galiuką.

– Viešpatie, – atsakė jis galop, – tavo išmintis tokia pat didžiulė kaip ir gerumas. Statistika rodo, kad didžioji nusikaltimų dauguma padaroma rudenį, kai dienos tamsios, dangus pilkas, o žemė apgaubta lietaus ir miglų.

Gerasis Dievas ilgai svarstė šiuos žodžius.

– Suprantu, – mąsliai pasakė. Tavo patarimas tikrai geras, aš juo pasinaudosiu. Tu esi apdovanotas puikiu talentu, mano drauge, galėtum jį geriau išnaudoti.

Velnias nusišypsojo ir pavizgino uodegą, mat buvo labai pamalonintas ir sujaudintas, tada nušlubavo namo.

O gerasis Dievas tarė pats sau:

– Nuo šiol visą laiką dulks lietus. Debesys niekada neišsisklaidys, rūkas nepakils, saulė daugiau nebešvies. Bus apsiniaukę ir pilka iki pat dienų pabaigos.

Taip ir buvo.

Skėčių dirbėjai ir kaliošų gamintojai iš pradžių džiaugėsi, tačiau neilgai trukus šypsena dingo ir iš jų veidų. Žmonės nežino, kokią reikšmę jiems turi gražus oras, kol nenustoja jo ilgesniam laikui. Linksmieji tapo

niūrūs. Niūrieji paklaiko ir korėsi ilgomis eilėmis arba rinkosi būriais melstis. Netrukus visi nustojo dirbę, kilo badas. Nusikaltimų daugėjo svaiginamu greičiu, kalėjimai buvo perkimšti, beprotnamių užteko tik protingiesiems. Gyvųjų skaičius sumažėjo, jų namai stovėjo apleisti. Buvo įvesta mirties bausmė už bandymus nusižudyti; niekas nepadėjo.

Žmonija, per kartų kartas svajojusi ir rašiusi eiles apie amžiną pavasarį, stojus amžinam rudeniui ėjo pasitikti pasaulio pabaigos.

Diena po dienos negandos didėjo. Kaimai virto tyrais, miestai griuvėsiais. Aikštėse kaukdami rinkosi šunys; tik gatvelėmis nuo namo prie namo vaikštinėjo raišas senis su maišu ant nugaros ir rinko sielas. Kiekvieną vakarą klibinkščiuodavo namo su pilnu jų maišu.

Bet vieną vakarą jis nuvėžlino ne namo, pasuko prie dangaus vartų ir tiesiai prie gerojo Dievo sosto. Sustojo, nusilenkė ir tarė:

– Viešpatie, tu pastaruoju metu pasenai. Mes abu pasenome, nes taip nuobodžiai gyvenam. Ak, Viešpatie, blogą tau daviau patarimą. Tos nuodėmės, kurios mane domina, tarpsta, kai yra nors truputis saulės. Pažvelk, Viešpatie, pavertei mane senų skudurų rinkėju!

Sulig šiais žodžiais taip trenkė savo purviną maišą prie sosto laiptelių, kad raištis atsirišo ir sielos išplevėno lauk. Jos buvo ne juodos, o pilkos.

– Tai paskutinės žmonių sielos, – tarė velnias. – Dovanoju jas tau, Viešpatie. Tik žiūrėk, neimk jų, jei sugalvosi tverti naują pasaulį!

Vėjas švilpia langų plyšiuose, lietus barbena į lietvamzdį, o pasaka pasibaigė. Kas jos nesuprato, gali pasiguosti, kad rytoj bus gražus oras.

1897

ISTORIJOS MOKYTOJAS

Kavinės sofoje, pietų metu.

Ankstyvos sutemos, žiemos sutemos. Šlapias sniegas ir lietus, vienas po kito sulinkę, sukumpę siluetai pračiuožia pro didelį pilkai žvilgantį kavinės langą: neramiai skubėdami, kaip būdinga pietų metui, lyg kadais fantastiškos būtybės naminiame šešėlių teatre vaikų kambaryje, nematomos rankos vedžiojamos pirmyn ir atgal per vaškuotą šilkinį popierių.

Štai anas. Kaip jis paseno pastaruoju metu.

Ten eina jis; kiek ilgai dar jam seksis išlaikyti verslą?

O štai ten ji... Ar gali būti, kad ir tokią dieną ji nepagailėjo vargo dažytis?

Ką tik prošal praėjo mano senasis istorijos mokytojas, žilas, liesas ir pakumpęs. Dabar jis jau seniai turi būti pensijoje. Koks jis skurdus ir sukritęs. Kai pamačiau jį praslenkant pro kavinės langą sulinkusiais keliais ir kreiva nugara, tariausi jaučiąs kaip mano paties kūnas, tartum paveiktas paslaptingos jėgos, tuoj sulinks kaip kad kišeninio peiliuko geležtė linksta į rankeną.

Taigi, mano senasis istorijos mokytojas... Kokią gilią ir baimingą pagarbą jis man sukėlė, kai aš mažas berniukas pirmą kartą atėjau į mokyklą ir pamačiau jo gražią draugišką žilą galvą, jis buvo žilas jau tada. O vėliau mano nuostaba ir nusivylimas, kai po keleto metų perėjau į aukštesnes klases, klases, kuriose jis dėstė, ir susidūriau su juo iš arti! Nebuvo kito mokytojo visoje mokykloje, iš kurio būtų juokiamasi taip nežabotai ir taip visiškai beatodairiškai kaip iš jo.

Kaip taip galėjo susiklostyti?

Iš esmės matyt visada taip buvo. Tikriausiai nuo pat pradžių jis suprato nesugebąs įvaryti baimės; priešingai, tada stengėsi būti kuo labiau mėgstamas. Jis nusprendė, kad priemone tam pasiekti bus kuo linksmesnės ir įdomesnės pamokos. Jis menkai tesidomėjo ar net visai nekreipė dėmesio į namų darbus; jis pasakodavo anekdotus, paišė lentoje popiežių ir karalių karikatūras ir pantomima vaizduodavo įdomiausius pasaulio istorijos epizodus. Kitaip sakant, norėjo sulaukti juoko ir juoko sulaukė. Jo pamokos būdavo nepertraukiamo juoko priepuoliai, tačiau juokiamasi būdavo ne iš jo sąmojų, mat juos suprasdavo tik retas kuris; juokdavosi iš jo paties. Jis netapo mūsų išskirtiniu auklėtoju, tapo mums rūmų juokdariu. Su juo galėjai sau leisti viską. Pasiimdavom į klasę dideles varnalėšų atsargas ir paversdavom pamoką mūšio lauku; ir nieko nepadėdavo, kad mokytojas maldaudamas prašydavo, nors jau nemėtyti į jį, nes juokingiausia ir įdomiausia būdavo

mėtyti būtent į jį, visų geriausia, jei pataikydavai į plaukus... O kai vieną dieną tapo žinoma, kad užkietėjęs senbernis ruošiasi vesti, per pusryčių pertrauką buvo surašyta kalba su laimės palinkėjimais siaubingiausia lotynų kalba, į ją įtraukti keletas absoliučiai neprideramų patarimų prisiimant santuokos naštą, ir kitos istorijos pamokos pradžioje šią kalbą su visu rimtumu perskaitė klasės pažiba...

Net prieš graikų kalbos mokytoją, kurčią ir beveik aklą, ne, net prieš mažutį juokingą praktikantą niekas nebūtų drįsęs sau leisti nieko panašaus.

Bet buvo ir dar vienas dalykas: jam nekaip klostėsi kažkokie verslo reikalai ir laiks nuo laiko į klasę jo ieškoti su neatidėliotinais klausimais ateidavo nemalonios išvaizdos asmenys. Nuolatinis pajuokos šaltinis būdavo mirtinas senojo mokytojo išgąstis, kai kas nors pasibelsdavo į duris ir berniukas, nueidavęs atidaryti, grįždavo su neišvengiama žinia:

– Ponas už durų nori pasikalbėti su ponu mokytoju.

Taip vieną dieną – o, aš prisimenu ją lyg vakar, tai buvo lapkričio diena kaip ir ši, ankstyvos sutemos, lietus ir sniegas – vieną dieną atsitiko taip, kad per tą pačią istorijos pamoką tokie asmenys pasirodė du kartus, tuoj vienas po kito. Mūsų džiaugsmas buvo neapsakomas, tačiau mokytojas regėjos nusiminęs. Jis per kelis kartus pasistengė grįžti atgal į įprastinę pokštautojo nuotaiką, bet šią dieną nesisekė. Ėmė darytis nuobodu, reikėjo sugalvoti ką nors linksma.

Staiga pakilo klasės pažiba – šį kartą niekas negirdėjo beldžiant – ir nuėjo atidaryti durų trečiąkart. Kitą akimirką grįžo netrikdomai rimtas:

– Ponas už durų nori pasikalbėti su ponu mokytoju.

Tada atsisuko į mus ir mirktelėjo, ir mes tuoj supratom juoką. Pažiba turėjo gerą smegeninę, jam vieninteliam iš mūsų galėjo šauti į galvą tokia idėja.

– Viešpatie švenčiausias! – sušuko mokytojas su ašaromis balse ir puolė į koridorių, o apie kojas plaikstėsi surduto skvernai.

Aišku, ten nieko nebuvo.

Bet mokytojas grįžo toks išblyškęs. Veltui pabandė tęsti anekdotą, kurį ką tik buvo pradėjęs pasakoti; balsas jam nepakluso. Jis bejėgiškai susmuko į savo geltonai nulakuotą kėdę su ranktūriais ir pravirko.

Jis sakytum sudužo, senasis žmogus; jis matė gresiant bankrotą, o dar štai šitai... Viskas sueižėjo, ir nieko kito neliko, tik verkti, ir jis verkė.

1894

REGISTRATORIUS

Taigi, jis jau mirė. Taip, Viešpatie, mes visi eisime šituo keliu.

Jis buvo ramus ir taikus vyras. Rūpinosi savais reikalais, netrukdė kitiems ir niekada nesiskolindavo pinigų; jam nė nereikėjo, nes gaudavo palūkanas.

Bet jam buvo atsisukęs vienas varžtelis.

Jį labai gerai atsimenu iš šeimos susiėjimų, kai augau. Jis dirbo registratorium vienoje įstaigoje. Tada jam buvo netoli penkiasdešimties, mažas simpatiškas ir rimtas vyriškis; rimtesnio jau negalėjai rasti. Jis dažnai trepinėjo vyrų kambaryje, viena ranka užanty, antra už nugaros, uždara liguisto humoristo mina; iš tiesų jis dar buvo ir nepagydomas hipochondrikas. Laiks nuo laiko jis įterpdavo po žodelį į pokalbį, nesvarbu, ar tai būtų politika, paaukštinimai ar nešvankios istorijos. Visada tiksliai žinojo, kas pasakyta, nesvarbu, kad rodės vaikštinėjąs paskendęs savo mintyse; jis beveik negėrė jokių svaigalų, taip pat ir nerūkė.

Bet retkarčiais pasitaikydavo, kad jam užeidavo kitokia nuotaika.

Tada jis norėdavo būti linksmybių ministru.

Kartą per Kalėdų pobūvį mes, vaikai, netramdomi dūkome atskirame kambaryje, kur žaidėm ir triukšmavom, kiek tik geidėme. Registratorius, kuris tą vakarą daugiau nei paprastai skundėsi nepraeinančiu galvos skausmu, iš vyrų kambario pabėgo pas mus; čia tyliai ramiai sėdėjo kampe parėmęs galvą ranka ir stebėjo mus bei mūsų žaidimus. Taip jis panėšėjo į ligotą ir labai rimtą berniuką žilstelėjusiais plaukais ir barzda – jis nešiojo barzdą *a la* Napoleonas III – kuris neranda sau vietos nei tarp vaikų, nei tarp suaugusių. Kai mus pagaliau pakvietė vakarienės, mums šovė į galvą nukrypuoti susirikiavus žąsele. Taigi ilga vora atžygiavome į valgomąjį, išraudę ir sukaitę; aš ėjau priešakyje, mat buvau aukščiausias. Kai pasirodėme, mus sutiko juoko pliūpsnis. Atsigręžiau atgal, nes įtariau, kad pati viena mūsų žąselė tokio galingo džiaugsmo sukelti negalėjo. Niekad nepamiršiu, ką išvydau. Už mūsų, užbaigdamas procesiją, ant vienos kojos liuoksėjo mažasis registratorius. Taip, ant vienos kojos jis liuoksėjo tikrai puikiai; akiniai šokčiojo aukštyn žemyn ant jo didelės kumpos nosies, labai per didelės tokiam mažam vyrui. Metęs pirmą žvilgsnį aš pašiurpau; nesupratau, kaip galima juoktis, bet nežiūrint to, juokiausi pats. Kai registratorius pamatė, kiek džiaugsmo sukėlė jo užmojis – ypač juokėsi jo žmona, net pilvas šokčiojo – jis dar valandžiukę paliuoksėjo – pats vienas du kartus apliuoksėjo stalą salėje.

Mano akys nevalingai susirado jo sūnų, paauglį penkiolikmetį berniuką kaip ir aš. Jis buvo pasitraukęs į kampą, kuo toliau į šešėlį.

Kai registratorius liovėsi liuoksėjęs ant vienos kojos, užmezgė pokalbį su mano tėvu apie savo dėdę iš motinos pusės, aukščiausiojo teismo teisėją, apie kurį laikraščiai paskelbė gandą, kad jis bus kviečiamas į karaliaus patarėjų tarybą.

1897

PAJACAS

Vakar einant gatve šmėkštelėjo pažįstamas veidas. Išblyškęs, pavargusia išraiška, bet bruožai aštrūs ir ryškūs.

Nežinojau jo vardo. Buvau tikras, kad kažkada esu jį matęs, galbūt labai seniai, bet negalėjau atsiminti nei kada, nei kokiomis aplinkybėmis. Jo veidas man sukėlė susidomėjimą, nors negalėjau paaiškinti, kodėl, ir aš bandžiau pasirausti savo atminties kamaraitėse, kad identifikuočiau jį, bet veltui.

Vakare ėjau į teatrą. Savo nustebimui vėl pamačiau jį, scenoje, šalutiniame vaidmenyje. Jis buvo menkai nugrimuotas, aš iš karto jį atpažinau ir puoliau ieškoti jo vardo programoje. Radau, bet tokio vardo nežinojau. Su dideliu susidomėjimu sekiau jo vaidybą. Jis vaidino vargšelį kvailą juokingą tarną, ant kurio visi išliedavo pajuoką. Rolė buvo tokia pat niekam tikusi, kaip ir visas spektaklis, o jis vaidino „sausai"– kaip pamoką išmokęs pavyzdingas mokinys; bet jo balsas kai kuriuose tonuose išgaudavo kartu ir smigų skambesį, kuris šiai rolei nebuvo numatytas.

Ta naktį dar ilgai jie aidėjo man ausyse, šie skambesiai, kai vaikštinėjau savo kambaryje. Ir jų padedamas

pagaliau atkasiau prisiminimą, su kuriuo jis buvo susijęs. Atsiminiau, kad lankėme tą pačią mokyklą, tik jis buvo daug jaunesnis už mane. Aš tada ėjau į paskutinę klasę, o jis į vieną iš žemiausių.

*

Kai ėjau į paskutinę mokyklos klasę, kartą baigiantis pusryčių pertraukai stovėjau prie lango. Pertraukos mokykloje man sukeldavo ypatingą nykulį: aš negalėdavau niekuo užsiimti. Žinodavau, kad nemoku pamokos, bet nepajėgdavau pasiskaityti. Nedidelį nerimą, kurį jausdavau dėl artėjančios pamokos, visada užgoždavo didesnis: nerimas dėl gyvenimo, gąsdinanti nuojauta, kad manęs laukiančios dienos bus tokios pat tuščios ir beprasmiškos kaip praėjusios...

Taigi aš vaikštinėjau, rankas susikišęs į kišenes, nieko negalėdamas daryti, ir stabtelėjau prie atdaro lango. Taip stovint mano dėmesį patraukė keistas veiksmas, kaip tik vykstąs kieme, prie pat lango. Mažas berniukas iš vienos žemesniųjų klasių, dešimties ar vienuolikos metų vaikas, gulėjo išsitiesęs ant nugaros, ratu apsuptas daugybės kitų berniukų. Jų veidai, bent jau daugelio, turėjo pikto smalsumo išraišką, kurios vaikai ir nemokyti žmonės nesusipranta nuslėpti. Mažas plačiapetis berniukas atsikišusiais žandikauliais, atrodęs labai stiprus pagal savo amžių, stovėjo rato vidury su rykšte rankoje.

– Tu mano vergas, – sakė jis berniukui ant žemės, – tiesa? Sakyk: „Aš esu tavo vergas!"

– Aš esu tavo vergas, – nepaabejojęs atsakė vaikas; girdėjai, kad jis tai sako ne pirmą kartą.

– Kelkis, – sukomandavo antrasis.

Berniukas atsistojo.

– Pavaizduok B., kaip jis įeina į klasę.

B. buvo mokytojas, vaikščiojęs su ramentais. Berniukas pasitraukė keletą žingsnių už rato, prasiskyrusio ir padariusio jam vietos; tada grįžo atgal į improvizuotą sceną, rankomis bei kojomis darydamas tokius judesius, kokius daro žmonės su ramentais. Savo vaidmenį jis atliko labai gerai; vaizdas buvo tobulas, o žiūrovai džiūgavo, bet mažasis aktorius stovėjo rimtas. Jo veidelis buvo smulkus ir blyškus; apsirengęs juodais drabužiais, galbūt neseniai netekęs tėvo ar motinos.

– Juokis! – sukomandavo antrasis, nestipriai šmaukštelėjęs rykšte, kurią turėjo rankoje.

Berniukas bandė klausyti, bet tai nebuvo taip lengva. Jo juokas iš pradžių skambėjo dirbtinai, tačiau neilgai trukus jam pavyko įsijuokti tikru, visiškai natūraliu juoku, ir jis pasisuko į savo „poną", lyg juoktųsi iš jo. Bet šis jau troško liepti savo vergui rodyti naujus numerius.

– Sakyk: „Mano tėvas yra sušiktas kuilio kotas".

Berniukas apsidairė aplink bejėgišku žvilgsniu. Kai pamatė, kad niekas nė nesirengia jam padėti, atvirkščiai, visi stovi laukdami kažko tikrai juokingo, pasakė taip tyliai, kaip tik išdrįso:

– Mano tėvas yra sušiktas kuilio kotas.

Kilo pašėlęs juokas.

– Juokis!

– Verk!

Vaikas pradėjo vaidinti verkiantį, bet dabar pats pajuto tą susijaudinimą, kurį turėjo suvaidinti. Verksmas smaugė jam gerklę, ir jis verkė tikromis ašaromis.

– Palikit jį ramybėje, – pasakė vyresnis berniukas rate, – jis juk iš tikrųjų verkia.

Tuo pat metu nuskambėjo mokyklos skambutis.

*

Po keleto dienų jis prabėgo pro mane keliu iš mokyklos. Pamačiau, kad jo striukė prairusi per nugarą.

– Palauk truputį, – tariau jam, – tavo striukė nugaroje prairo.

– Ne, – pasakė jis, – ji neprairo, jie prapjovė popieriaus peiliu.

– Gal jie sutepė ir šitą tavo knygą? – paklausiau.

– Taip, įmetė ją į nutekamąjį griovį.

– Kodėl jie tau tokie pikti?

– Nežinau. Jie stipresni už mane.

Jis nežinojo jokios kitos priežasties. Bet ši tikriausiai nebuvo vienintelė; kažkas jame turėjo būti tokio, kas juos erzino. Išimtys, skirtybės visada erzina vaikus ir padugnes. Mokinio ekscentriškumas baudžiamas mokytojo geranoriška pastaba arba sausa seniokiškai satyriška pajuoka; bet bendramokslių jis baudžiamas spyriais, kumščiais, kruvina nosimi, supjaustyta striuke,

kepure, rūpestingai pakišta po lietvamzdžiu, ir gražiausia knyga, įmesta į nutekamąjį griovį.

*

Taigi jis dabar aktorius; beveik galima sakyti, kad taip jam buvo skirta. Dabar jis nuo scenos kalba gausiai publikai. Būtų keista, jei vėliau netaptų žinomas; man regis, kad jis turi talentą. Galimas daiktas, kad tada pamažu jis savo išimtinumą pavers paradigma, pagal kurią kiti bandys kisti tarsi nuolankūs taisyklingi veiksmažodžiai.

1898

KOŠMARAS

Šiąnakt sapnavau.

– – – Nesibaigianti kambarių virtinė; aukšti kambariai, tylūs kambariai. Visur tuščia ir dyka – storas dulkių sluoksnis ant baldų ir panelių, – nevykusios senos graviūros ant sienų. Kurčia tyla, tyla tartum nusilpus klausai; veltui stengiuosi pagauti kokį garsą kaimynystėje. Viskas taip pamiršta ir apleista: pradedu vaizduotis kokį nors labai turtingą vyrą, turintį tiek daug dvarų ir rūmų, kad visų nė neprisimena, ir šiuos jis pamiršo. O gali būti ir taip, kad jis sensta ir silpsta atmintis... Bet aš pats, ką aš čia veikiu ir kaip čia patekau? Aš pamiršau. O juk kažką labai svarbaus turėjau atlikti mieste, nors nebepamenu ką... Tvyro keista, gelsva prieblanda. Juk priešpietė tik įpusėjo, kaip gali būti taip tamsu?

Prieblanda kelia man baimę.

Stengiuosi suvokti, kokie bute daiktai; stengiuosi suprasti, kur aš. Mat man regis, kad jau esu čia buvęs daug kartų ir kad turėčiau jaustis savas; bet niekaip negaliu suvaikyti savo minčių. Panaši savijauta, kai stengiesi prisiminti vardą, terminą, posakį, kurį esi daug

kartų vartojęs; regis, turi jį ant liežuvio galo, bet prisiminti negali.

– – – Pastirusių, aukštais atlošais kėdžių eilė. Prietemos gilumoje dantis rodo senas klavyras. Prisiartinu ir noriu paskambinti keletą akordų; bet iš stygų neišgaunu nė garso, o ant klavišų storas dulkių sluoksnis. Ant klavyro padėtas senas apdulkėjęs cilindras. Kaip kvaila: dugne mano inicialai. Atidžiau apžiūriu skrybėlę. Bet ji juk mano, ta pati skrybėlė, kurią pirkau prieš porą dienų Fredsgatan gatvėje; kaip ji čia pateko ir kaip tapo tokia sena? Ir nebemadinga. Siaurėja į viršų, ir kokie seni kvaili platūs bryliai!

Man rodos, būčiau norėjęs verkti, jei būčiau galėjęs.

– – – Tyliau... Kažkas kažkur toli šaukia mane vardu.

Aš einu toliau. Ar ji niekad nesibaigs, šita kambarių virtinė, ar niekad nepateksiu į paskutinį kambarį, ar nėra išėjimo?

Dar kartą mano vardas. Tikrai kažkur netoliese, tikrai šitame bute. Noriu skubėti, noriu bėgti; bet kojos po manim regis tokios sunkios, su didžiulėm pastangom slenku pirmyn.

Šitas kambarys turėtų būti galinis. Jis apvalus arba aštuonkampis, bokšto kambarys. Bet iš jo nėra išėjimo. Taigi atgal tuo pačiu keliu, per visus tuščius kambarius.

Trečią kartą mano vardas!

Kas šaukia, kas šaukia? Štai ten kampe, prieblandos gelmėje. Plati lova sunkiomis užuolaidomis. Guli senas vyras vaško geltonumo veidu ir žiūri į mane didelėmis nublankusiomis akimis, skaidriomis kaip stiklas – – – kaip stiklas – – –

Kodėl šitas senas vyras guli čia vienišas ir užmirštas? Kodėl guli šitas senas vyras...

Jaučiu, kad visi sąnariai sustingo; mane tikrai suparalyžiavo. Nė nebandau iš ten išeiti. Neturiu jėgų net paleisti užuolaidos, kurią ką tik kaire ranka praskleidžiau.

Aš juk jaunas, o jis senas. Aš esu aš, o jis yra jis. Ir vis tiek jis esu aš.

Vyras lovoje juk esu aš. Tai aš.

Ir visą amžinybę tarsi įbestas stovėjau prie lovos žiūrėdamas į save patį.

Dabar lauke.

Miglotas kraštovaizdis su blyškiai žaliais laukais, kur tykiai tarytum patys siūruoja pasėliai, nors aš nejaučiu jokio vėjelio; ramu kaip naktį.

Ėjau kramtydamas šiaudą ir apie nieką negalvojau. Siauras baltas kelias vingiuoja tarp laukų. Iš abiejų pusių žmogaus ūgio pasėliai.

Staiga netoliese išgirdau kažką inkščiant ir dejuojant. Ėjau toliau, jausdamas kažką tarpinio tarp baimės ir abejingumo, ir bandžiau įtikinti save, kad nieko negirdėjau, kad tai kažkoks nesusipratimas.

Bet dejavimas garsėjo, dabar jis čia pat. Negalėjau eiti toliau. Kojos manęs neklausė. Jaučiau, kad manęs laukia kažkoks nemalonus epizodas, kurį, be to, jau buvau išgyvenęs kažkada ankščiau, prieš daug laiko.

Praskleidžiau pasėlius. Ant žemės gulėjo senas žmogus ir inkšdamas vartėsi. Nepažinau jo, negalėjau prisiminti, kad anksčiau būčiau kur nors matęs. Paėmiau jį už pažąstų ir padėjau atsisėsti. Akimirką jis mano rankose sėdėjo tylus, nuleidęs galvą, neramiomis akimis; bet ūmai suriko – šaižiai, siaubingai, – išsiveržė iš mano rankų ir krito žemėn, sunkus ir pastiręs it rąstas.

Apsižvalgiau ir nustebęs pamačiau, kad nesu vienas; aplink stovėjo daugybė žmonių ir juokėsi iš manęs. Apkūnus vyresnio amžiaus ponas, kuris atrodė tokios puikios savijautos ir toks malonus, plojo sau per kelius ir juokėsi išraudusiais liepsnojančiais veidais.

Nustebau ir supykau. Niekaip negalėjau suprasti, iš ko jie juokiasi. Tada atsitiktinai mečiau žvilgsnį į mirusįjį, gulintį ant žemės – sunkų ir sustingusį, tuščiomis stiklinėmis akimis žiūrintį aukštyn.

Juk tai aš – aš – aš –

1892

ŽUDYTI

Parašyta: nežudyk.

Visi tikrai žinome, kad dažnai būtina žudyti. Bet regis, kad šie senovės žodžiai visgi netušti. Nepaisant dulkių sluoksnio, kurį ant mano sąžinės užklojo nuolatinis būties karo stovis, kartais pasitaiko, kad jaučiu šiurpulius pagalvojęs apie kai kuriuos kartus, kai žudžiau. Atsimenu ne visus. Keletas jų irgi buvo būtini, ir šitų kartų visai nesigailiu.

Bet iš tų, kuriuos nužudžiau iš piktumo ar įgeidžio, visų pirmiausia prisimenu mažą paukštelį, vorą ir lapę.

*

Dauguma vaikų yra pikti. Kai buvau vaikas, vienu metu draugavau su berniuku, kuris buvo dar piktesnis už mane. Jis išmokė mane šaudyti iš laidynės. Sulaukę vasaros atostogų, kiekvieną dieną eidavome į mišką, pasiėmę savo laidynes; nebūdavo, kad, pamatę ant šakutės tupintį ir čiulbantį mažą paukštelį, tuoj neįdėtume akmens į laidynę ir nešautume. Tik beveik niekad nepataikydavome. Paukščiai, kaip ir žvėrys, moka saugotis žmogaus, ir mes vos spėdavome prisitaikyti, o

paukštelis jau lyg taškelis dingdavo mėlynėje. Ši nuolatinė nesėkmė darė mus tokius neįtikėtinai piktus, kad galop jau regėjosi garbės dalykas nužudyti mažą paukštelį, nesvarbu, kokiu būdu.

Vieną dieną – tai buvo ne miške, o sodo kampe sodyboje, kurioje gyvenome, – krūme mes pamatėme mažutį paukščio jauniklį, kuris dar nebuvo išmokęs skraidyti, tik šokčiojo nuo šakutės ant šakutės. Nė akimirkos nesusimąstę mes prislinkome kiek galėdami arčiau ir šovėme iš savo laidynių. Paukščiukas nukrito ant žemės; bet visai mes jo neužmušėm. Jis gulėjo žolėje pražiotu snapu, o snape judėjo mažytis liežuvėlis. Gyvos buvo ir akys. Stovėjome nežinodami, ką daryti, nuo šiurpulio užsiplieskusiais veidais, ir žiūrėjome vienas į kitą. Ką mums daryti? Ar jį užmušti? O tada, ką mes darysime su mažu negyvu paukščiuku?

– Jis greit pats nugaiš, – tarė mano draugas.

– Taip, – atsakiau, – jis ilgai negyvens.

Jautėme, kad nė vienas mūsų daugiau nedrįs prie jo prisiliesti.

Saulė nepasislėpė už debesų, o medžiuose tebegiedojo paukščiai. Bet mes nutykinom šalin, nežiūrėdami vienas į kitą, ir daugiau niekad nebežaidėme tame sodo kampe.

*

Kam aš užmušiau vorą? Tai buvo ne iš piktumo, tai įvyko impulsyviai, nes jis mane išgąsdino.

Tai atsitiko Hamburge. Sėdėjau vienas viešbučio kambaryje ir skaičiau knygą. Ant mano knygos lapų krito balta ir šalta elektros šviesa. Buvau uždegęs visas lempas kambaryje. Aplink mane tylu, jokio kito garso, tik švytuoklinis laikrodis, tiksėjęs ant židinio atbrailos, ir verčiami puslapiai. Buvo ūkanotas rudens vakaras; į kambarį veržėsi nesveiki miesto suodžiai ir nuodijo mano nuotaiką. Karts nuo karto pakeldavau akis nuo knygos ir pažvelgdavau pro langą: negyvas tuščias Alsteris miglose, dūmų debesys Lombardbriukėje...

Staiga pajutau, kaip kažkas prisilietė mano rankos. Tai buvo milžiniškas voras, plaukuotas ir riebus, jis užropojo mano ranka ant knygos, kurią skaičiau. Kai pamatė, kad jį stebiu, puolė bėgti. Aš pašokau nuo kėdės ir nusviedžiau knygą kuo toliau, išbalęs iš baimės. Bet voras jau buvo spėjęs nuskuosti žemyn viena mano koja ir atsidurti ant grindų; kaip siūlų kamuoliukas nuriedėjo per kambario vidurį tokiu greičiu, tarsi jį kas būtų spirginęs. Turiu jį užmušti; paprasčiausiai pajutau tai tarsi būtiną savigyną. Pakėliau knygą nuo grindų, tėškiau ją ant voro ir jį sutrėškiau.

Kaip ten yra, ar nebuvo seno prietaro, kuris sako, kad jokiu būdu negalima užmušti voro?

Nedrįsau paliesti knygos. Daugiau jos nebeskaičiau.

Turiu pamatyti kokį nors žmogų... Nuėjau prie durų ir paskambinau kelneriui.

Kai jis atėjo, nustebęs spoksojau į jį, kol man į galvą atėjo improvizacija:

– Atneškite man truputį viskio.

*

Lapę užmušiau, nes turėjau šautuvą rankoje, kai ją sutikau. Man pasirodė savaime suprantama, kad reikia užmušti lapę, jei pamatai ją miške, turėdamas rankoje šautuvą.

Tai buvo žiemą. Kiekvieną dieną snigo, ir kiekvieną dieną aš eidavau į mišką, pasiėmęs seną prastą šautuvą ir juodą pudelį, vardu Gustavas. Aš nemedžiojau. Kartkartėm kaip į taikinį šaudydavau į eglių kankorėžius, norėdamas prasiblaškyti ir palinksminti Gustavą, kuris sulig kiekvienu šūviu šokčiojo ir garsiai lojo, sužavėtas trenksmo. Jis nebijojo, nes dar nežinojo, kad šautuvas yra žudymo įrankis.

Vieną dieną, jau pradėjus temti, pamačiau nedidukę lapę. Ji grįžo iš kaimo, kur buvo su reikalais, ir nasruose nešėsi raibą vištą. Stovėjau pasislėpęs už kadagio krūmo, ir ji prabėgo visai šalimais, manęs nepastebėdama. Aš nusitaikiau ir iššoviau. Kodėl? Taip daroma.

Lapė pabėgėjo dar porą žingsnių, lyg nieko nebūtų įvykę. Tada ūmai sustojo lyg nustebinta ir paleido vištą. Silpnai, baimingai cyptelėjusi išsitiesė sniege ir nugaišo. Gustavas, juodasis pudelis, kuris dar buvo beveik šunytis, puolė pirmyn netverdamas susižavėjimu, džiaugsmingai lodamas, ir apuostė jai vieną ausį. Bet

kitą akimirką suvokė, kad nepažįstamasis žvėrelis negyvas. Jo juodose žibančiose akyse pasirodė neapsakomai baugštus ir sutrikęs žvilgsnis. Galop pabrukęs uodegą jis pritykino prie manęs ir tyliai inkštė.

Palikau lapę gulėti ir parėjau namo, nes man buvo šalta.

Kitą dieną ėjau tuo pačiu taku, nes tai buvo mano mėgstamiausias takas. Ėjau pirmyn švilpiniuodamas ir daugiau nebegalvojau, kas buvo įvykę vakar. Staiga krūptelėjau ir sustojau: žemėje prie mano kojų gulėjo negyva lapė. Varnos buvo iškapojusios kruviną, išverstą akį.

Akimirką stovėjau, žiūrėdamas į lapę, ir klausiausi garso dviejų medžio šakų, kurias vėjas trynė vieną į kitą.

– Gyva lapė gražesnė už negyvą, – tariau pats sau.

Ir vėliau vaikščiojau kitais keliais.

1897

NIEKIENO ŠUO

Mirė žmogus, o jam mirus niekas nebesirūpino juodu jo šunimi. Šuo ilgai ir skaudžiai jo gedėjo. Tačiau negulė mirti ant savo šeimininko kapo, gal dėl to, kad nežinojo, kur jis yra, o gal dėl to, kad jis iš esmės buvo jaunas ir linksmas šuo, kuris dar ketino tarstelėti būčiai žodelį kitą.

Būna dvejopų šunų: šunų, turinčų šeimininką, ir šunų, šeimininko neturinčių. Išoriškai skirtumas nėra esminis; neturintis šeimininko šuo gali būti toks pat riebus, kaip kiti, dažnai dar riebesnis. Ne, skirtumas glūdi visai kitur. Žmogus šuniui yra begalybė, apvaizda. Viešpats, kurio klausai, kuriuo seki, kuriuo pasikliauji: kitaip tariant, šuns gyvenimo prasmė. Tikriausiai ne kiekvieną dienos minutę šeimininkas yra jo mintyse, ir ne visada jis jį seka mindamas ant kulnų; ne, dažnai jis bėginėja pats vienas su dalykiška mina, uostinėja namų kertes, mezga ryšius su panašiais į save, pasičiumpa kaulą, jei toks pasitaiko, ir turi daug reikalų; bet tą pačią akimirką, kai sušvilpia jo šeimininkas, visa tai išlekia iš jo šuniškų smegenų greičiau, nei virvučių rimbas išvijo prekiautojus iš šventovės; mat, jis žino,

kad tai būtinybė. Ir jis pamiršta savo namo kertę, savo kaulą, savo draugus ir skuba pas šeimininką.

Tas šuo, kurio šeimininkas mirė šiam nežinant ir buvo palaidotas šiam nežinant kur, jo gedėjo ilgai; bet dienos bėgo ir neįvyko nieko, kas galėtų priminti šeimininką, ir jis jį pamiršo. Toje gatvėje, kur gyveno šeimininkas, jis nebeužuodė jo pėdsakų. Kai žolėje vartydavosi su draugu, atsitikdavo, kad orą perskrosdavo švilpimas, ir tą pat akimirką draugas prapuldavo kaip vėjas. Tada jis įtempdavo ausis, bet joks švilpimas nepanėšėdavo į jo šeimininko. Taigi jis jį pamiršo, ir pamiršo dar daugiau: pamiršo, kad išvis yra turėjęs šeimininką. Jis pamiršo, kad kažkada buvo toks laikas, kai jis manė, jog šuniui neįmanoma gyventi be šeimininko. Jis tapo šunimi, apie kurį galima pasakyti, kad jis matęs ir geresnių dienų, tegu ir viduje prasme, nes išoriškai jam pakankamai gerai klojosi. Jis gyveno taip, kaip dera gyventi šuniui: laiks nuo laiko turguje pasivogdavo skaniai paėsti ir gaudavo pylos, turėdavo meilės istorijų, pavargęs guldavo miegoti. Įgijo draugų ir priešų. Vieną dieną gerai iškaršdavo kailį šuniui, silpnesniam už save, o kitą dieną jį patį apdraskydavo kitas, stipresnis. Ankstyvais rytmečiais galėdavai jį matyti prabėgant pro buvusią savo šeimininko gatvę, nes iš įpročio jis dažniausiai laikydavosi netoliese. Jis bėga tiesiai, su tokia mina, tartum turėtų svarbių reikalų; probėgšmiais apuosto priešais pasirodžiusį šunį, bet nesirūpina iki galo užmegzti pažinties; tada padidina greiti, tik

staiga atsitupia ir su įkarščiu pasikaso užausį. Kitą akimirką pakyla ir skriete skrieja į kitą gatvės pusę paskui rusvą katiną, gilyn pro plyšį į rūsį, o paskui vėl, atgavęs dalykišką miną, traukia savo keliu ir dingsta už kampo.

Taip praeidavo jo diena, vieni metai nepaliaujamai vijo kitus, ir jis seno pats to nejausdamas.

Kartą pasitaikė apniukęs vakaras. Buvo drėgna ir šalta, protarpiais krapnodavo lietus. Senasis šuo visą dieną buvo paskyręs lakstymams ir žygiam toli miesto centre; palengva jis kilo gatve, trupučiuką šlubavo; kartais sustodavo ir nusipurtydavo savo juodą kailį, kuris metams bėgant žilstelėjo apie galvą ir kaklą. Iš įpročio eidamas pašniukštinėdavo tai kairėn, tai dešinėn; nuklydo į vieną tarpuvartę, o iš ten pasirodė kito šuns draugijoje. Kitą akimirką prisijungė dar trečias. Tai buvo jauni šmaikštūs šunys, jie norėjo privilioti jį pažaisti; bet jis buvo blogai nusiteikęs, be to, prapliupo lietus. Tada orą perskrodė švilpimas, ilgas ir šaižus švilpimas. Senasis šuo pažiūrėjo į abu jaunuosius, bet jie nesukluso; švilpė ne jų šeimininkas. Tada senasis benamis šuo įtempė ausis; staiga pasijuto taip keistai. Sušvilpė iš naujo, ir senasis šuo nesusivokdamas puolė iš pradžių į vieną pusę, paskui į kitą. Tai jo šeimininkas švilpia, jis turi sekti iš paskos! Trečią kartą kažkas sušvilpė, taip pat atkakliai ir šaižiai. Kur tad jis, kurioje pusėje? Kaip aš galėjau atsiskirti nuo savo šeimininko! Ir kada tai įvyko, vakar ar užvakar, o gal prieš trumpą valandėlę? O kaip atrodė mano šeimininkas, koks buvo jo kvapas,

ir kur jis, kur jis? Jis bėginėjo ir uostė visus praeinančius, bet nė vienas nebuvo jo šeimininkas, nė vienas nenorėjo juo būti. Jis apsisuko ir nubėgo gatve; prie kampo sustojo ir apsidairė į visas puses. Jo šeimininko čia nebuvo. Tada visu greičiu nulėkė gatve atgal; purvas tiško į šalis, nuo kailio žliaugė lietus. Jis stabtelėjo prie visų kampų, bet jo šeimininko niekur nebuvo. Tada jis atsitūpė gatvių sankryžoje, pakėlė gauruotą galvą į dangų ir sustugo.

Ar matei, ar girdėjai tokį pamirštą, benamį šunį, kai jis tiesia snukį į dangų ir kaukia, kaukia? Kiti šunys tykina patyliukais tolyn, pabrukę uodegas; jie juk negali paguosti ir negali padėti.

1894

Hjalmaras Emilis Fredrikas Söderbergas (1869–1941) – tipiškas devyniolikto amžiaus pabaigos rašytojas, švedų literatūros klasikas. Jo romanų, pjesių, novelių aplinka – Stokholmas, todėl švedų literatūroje kartu su A. Strindbergu jis laikomas iškiliausiu Stokholmo portretistu. Kaip rašytojas H.Söderbergas daugeliu atžvilgių lygintinas su prancūzais G. de Mopasanu ir A.Franku, rusais I.Turgenevu ir ypač A. Čechovu.

Lietuvių skaitytojui Hjalmaras Söderbergas jau pažįstamas iš ankstesnių vertimų: romanų „Daktaras Glasas" (1905) ir „Rimtas žaidimas" (1912), išverstų Eugenijos Stravinskienės ir 1971 m. išleistų „Vagos" leidyklos, bei „Martino Birko jaunystė" (1901), išversto Giedrės Žirgulytės ir 1994 m. išleisto „Tyto Albos" leidyklos. Romanas „Daktaras Glasas" kritikų laikomas geriausiu ir išbaigčiausiu švedų romanu.

*

Apie tai, kaip sunkiai Hjalmarui Söderbergui sekdavosi rašyti, pasakojama daug istorijų.

Viena popietę, rašytojui išėjus iš darbo kambario, draugai paklausę, kaip jam sekęsis darbas. Söderbergas atsakęs, kad nuostabiai – parašęs šešias eilutes. Kitą kartą jo draugas, taip pat rašytojas, užsukęs į svečius rado Söderbergą prie rašomojo stalo – o tai pasitaikydavo itin retai. Sunerimęs paklausė, ar netrukdąs, o Söderbergas atsakęs: „Taip, ačiū..."

Toks rašytojo darbo stilius, tas nesugebėjimas ar nenoras sėdėti prie rašomojo stalo, buvo ir kančia, ir apsimetimas, ir galbūt viena priežasčių, kodėl Hjalmaro Söderbergo proza tokia ypatinga. Jis ir pats teigė, kad disharmonija esanti vienas įkvėpimo šaltinių. Dienoraštyje 1896 metais jis rašė: „Iš tiesų didžiausią nerimą man kelia tai, kad, regis, melancholija traukiasi, o aš pats pradedu tukti. Kai mano asmuo darosi puikios nuotaikos ir ima tukti, tada pats laikas eiti ieškoti tarnybos – kol jokios tarnybos negaudamas vėl pradėsiu blogti ir tapsiu hipochondrikas. Iš niūrumo kyla mano įžvalgos aštrumas, jis pažadina mintį ir stimuliuoja vaizduotę – kol kokia puiki mintis ar keli teisingai suformuluoti sakiniai priverčia mane šoktelėti iš džiaugsmo kėdėje ir viską sugadinti... iki kito karto..."

*

Matyt, neatsitiktinai H.Söderbergas taip mėgo trumpuosius žanrus. Jo jaunystės metų novelių rinkinys, paties sudarytas ir pavadintas „Istorijėlėmis" (1898), yra puikus miniatiūrų meno pavyzdys, kur meistriškai subalansuota visuma ir genialiai sudėti pagrindiniai kirčiai. Šios prozos miniatiūros apima plačią temų skalę: įvairiausios žmonių emocijos ir patirtis, filosofija, religija, politika – atšiaurus žmogaus gyvenimas kaip loterija... Ir žmogaus savigarba, orumas, ištikimybė, meilė.

Nors H. Söderbergas gyvenimą vertino iš intelektualo pozicijų, dangstančių melancholijos ir ironijos jausmus, pagrindinė jo kūrybos tema yra meilė. Visgi didžiąja dalimi jis kalba apie meilės neįmanomybę, o kūriniuose pateikia sociologiniu aspektu įdomią griežtai nustatytą lyties vaidmenų situaciją devyniolikto amžiaus pabaigos vidurinės klasės gyvenime.

H. Söderbergą Švedijoje labai gerbė ir už aktyvų dalyvavimą bei svarų žodį viešuose ginčuose politikos, socialinio gyvenimo ir moralės klausimais.

Ir Hjalmaro Söderbergo mintyje, ir kalboje matyti sutelktumas. Jis puoselėjo nuoseklų racionalizmą, atmesdamas iškilias politines idėjas, kvestionuodamas savimi patenkintos visuomenės moralizmą, atsisakydamas bet kokios prigimties mistikos, kartu ir krikščionybės. Rašė ramiu taupiu ir labai skaidriu stiliumi, stiliumi, kuris nekrinta į akis, tačiau yra paženklintas beveik neįmanomo tikslumo ir grožio.

Sustabdytos gyvenimo akimirkos, sutelkta mintis, šiaurietiškai taupus ir taiklus žodis – ir pilka kasdienybė sušvyti amžinybės šviesa...

Agnė Kudirkaitė

Söderberg, Hjalmar Emil Fredrik

So-27 **Piešinys tušu** : istorijėlės / Hjalmar Söderberg; iš švedų kalbos vertė Agnė Kudirkaitė. – Vilnius : Mažasis VYTURYS, 2002. – 101[3] p. – (Sibi et suis = Sau ir saviškiams)

Kn. taip pat: Taupaus ir taiklaus žodžio meistras / Agnė Kudirkaitė, p. 100–102

ISBN 9955-05-044-6

Švedų literatūros klasiko, trumpų apsakymų ir novelių meistro Hjalmaro Söderbergo (1869–1941) kūriniai. Pats autorius juos vadina istorijėlėmis.

Sustabdytos gyvenimo akimirkos, šiaurietiškai taupus ir taiklus žodis – ir pilka kasdienybė sušvyti amžinybės šviesa...

UDK 839.7-3

Hjalmar Söderberg
PIEŠINYS TUŠU

Viršelyje panaudotas senovinės japonų vėduoklės piešinio fragmentas
Redaktorius S. Kavaliauskas. Meninė redaktorė L. Tulytė
2002 05 03. Užsakymas 16
Išleido UAB „Mažasis VYTURYS“, Žalgirio g. 108, LT-2005 Vilnius
Spausdino UAB „Logotipas“, Žalgirio g. 108, LT-2005 Vilnius

Serija „SIBI ET SUIS“
(„Sau ir saviškiams“)

Šios serijos knygos – lyg laiškai mąsliam paskaitymui, pabuvimui, pokalbiui, diskusijai su savimi bei įvairių epochų ir pasaulėžiūrų autoriais.

ISBN 9955-05-044-6